I. publ. E.
626
a

Digitized by Google

J. publ. E. 626 a

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTHECA CROATHICA
DR. BOŽIDAR MURGIĆ
NICHT FERNVERLEIHEN

KRATKA USPOMENA

GODINE

1848 i 1849.

NIEMŠTINA i SLAVJANSTVO.

Digitized by Google

[ca. 1850.]

Digitized by Google

J. publ. E. 626 2

KRATKA USPOMENA

godine 1848. i 1849.

Ljudi su prisiljeni od prirode u družtvu živit. Družtvo ovo je il obiteljno, gdje u kući pod jednim poglavicom, koji je il otac ili drugi koji rodjak, ljudi od jednog koljena obitavaju; il je družtvo čovječansko državno, gdje mloge obitelji, koje po selima i varošima stanuju, jednom poglavarstvu se pokoravaju, od ovog upravljane, u miru, redu i slozi držane bivaju.

Kao što poglavica obiteljni, da mu u kući red obstoji, i da dobro upravljat more, svoje kućane višeput saslušat i polag njihovog suda radit mora: isto tako treba da i poglavarstvo državno mudre ljude jedne države pita za savjet i moli za pomoć u poslu ravnanja državnog.

Gdje to biva ondje je konštitucia iliti ustav u državi; gdje pako poglavarstvo radi po svojoj volji neslušajuć mudre i povjerenje naroda imajuće ljude,

Bayerische Staatsbibliothek München
Digitized by Google

ondje je absolutisam, tyranisam, Camarilla iliti samovladarstvo.

U carstvu austrianskom, k kojemu i naša hrvatsko-slavonsko-dalmatinska domovina spada, vladalo je samovladarstvo iliti volja carska, koja nije ništa marila što narodni ljudi savjetuju.

Istina, da je u ovoj carevini polovica jedna imala ustav t. j. oni narodi, koji su spadali pod svetu krunu ugarsku, dakle i mi Hrvati i Slavonci; al ovaj ustav nije bio za cieo narod nego samo za plemeniťaše i velikaše, pa nije mlogo ni car na ustav gledao, nego je radio kroz ugarsku dvornu kancelariu onako kako su mu rekli nekoji njegovi ljudi da valja raditi.

Ovi pako ljudi, na kojih čelu je stajao Metternich, niti su imali dosti razuma niti dosta poštenja, da bi bili cara na dobro navadjali, da bi bili spoznali potrebo će narodne, da bi bili popravili velike nedostatke državne i tim obstanak reda i mira utvrdili. Oni su naredbe zločeste o daćah, odhranenju, upravi s pukom itd. činili. Oni su kuću na piesku zidali, a kad je došla oluja, tvjetar, poplavica tad jim se je ciela kuća srušila.

Evo kako se to dogodi:

Narod francuzki, koji je prie 59 godinah svoga kralja zato, što se je ovaj od zlih ljudih upravljati dao, na smrt osudio i smrtnu osudu ovršio, koji je pod Napoleonom cieo sviet prošao noseć barjak slobode, bio je poslie pada Napoleonovog, al opet ustavno, vladan od unuka onog istog kralja, kog je ubio.

Ovaj (Ljudevit 18.) je na priestolju i umro, al nasljednik njegov Karlo X. biaše sbog težnje za samovladstvom 1830. protjeran i mjesto njega Ljudevit Filip za ustavnoga kralja proglašen. Medjutim je i ovaj namjeru svojevoljnog vladanja i zločeste savjetnike imao, koji nisu znali što narodu treba, koji su počeli proti ustavu djelovati i puku krivicu činiti. U Parizu, glavnom

Digitized by Google

gradu Francuzke, bukne usljed otog buna, buntovnici ojačaju, kralju i obitelji njegovoj zagrozi pogibelj, te on bude prisiljen pobjeći iz Pariza i iz Francuzke u Englezku. To se je dogodilo 25. Veljače 1848. Kad su to vidjeli ostali narodi po Europi, kojima samovladarsko dosadanje postupanje dozlogrdilo biaše, odlučiše zahtievat od svojih vladarah, da odmaknu od sebe ljude, koji jih na zlo nagovaraju, koji puk gule, a nedaju od porezah računa nikome, koji pravicu nediele, koji se samo za se i za svoje skrbe, a za državno dobro nemare.

U Beču, stolnom gradu carstva, 13. Ožujka 1848. stališi austrianskog nadvojvodstva, učenici sveučilišta bečkoga i ostali puk se skupe, pa počmu zahtievat u vas glas odpuštenje Metternicha od cara i da si car mudrije i poštenije glave za savjetnike i ministre (popečitelje) uzme. Budući da su mlogi djaci tom prilikom govore slobodoumne držali, a vojničtvo pod zapoviedju nadvojvode Albrechta puk oružjem tjerat stalo, porodi se ogorčenje i tu vojnici na zapovied nadvojvode Albrechta počeše strieljat i ubiju i rane nekoje izmed učenikah i puka. Car zabrani daljnu bitku, pa dozvoli, da se Metternich ima odpustit, da bude ustav svoj carevini, da se narodna straža uredi, da se sve slobodno štampati smije. Metternich odprhne u Englezku, kud je i Ljudevit Filip francezki kralj odjurio bio, a s njim ode brez traga samovladarstvo i cielo staro upravljanje države austrianske.

U Ugarskoj je plemstvo uprav imalo sabor, pri kome biahu i Hrvati i Slavonci zastupani. Sabor ugarski odmah odluči velikom većinom zamoliti cara, da mjesto dvorne kancelarie bude popečiteljstvo u Budimu, da se ustav ugarsko-hrvatsko-slavonski po duhu novieg vremena, i potrebi naroda popravi, da ne samo plemić neg i ostali puk sva dobročinstva ustavna uživa, da tlaka (robota) i desetina prestane i da, kad kralja nema u Ugarskoj, nadvornik (palatin) mjesto kralja, s cielom

Digitized by Google

kraljevskom moću vlada. — Na čelu sjajnog odbora iz Požuna, gdje se sabor držaše, izaslanog, biaše samo bratučedo carevo Stjepan nadvornik i kraljevski namjestnik u Ugarskoj. Dodje odbor, kod koga i Ljudevit Batjanji i Ljudevit Košut biahu, u Beč i pridade caru zahtievanja sabora ugarskoga, da jih car potvrdi. Poplašiše tom prilikom Magjari cara, da će bit buna u Ugarskoj dapače i u istom Beču, ako car nepozvoli sve što ištu. I zbilja su tu Batjanji i Košut govore Bečljanim, koji jih s oduševljenjem dočekaše, držali, da jih za se pridobiju, što jim i za rukom podje. Car, u strahu da mu se nebi nesreća kakva dogodila, privolji na sva iskanja Magjarah i podje još poslie na sabor u Požun, te tamo magjarskim govorom sve ono što jim u Beču dao biaše, svečano kraljevskom riečju i kraljevskom vlastju potvrdi.

Sve bi u tom koraku Bečljanah i ugarskog sabora dobro bilo; — trebalo je Metternicha smetnut, trebalo je u Ugarskoj popravakah i obnovljenja. Al ovi isti, tek izpod samosilja oslobodjeni Bečljani i Magjari na razkidanje Slavenstva austrianskog, na gospodovanje nad inimi plemeni pomisliše, esapiše i ruku pružiše. Prevariše se, ujede jih guja. Slavjani austriski, kojih najglavnia ognjišta su Prag i Zagreb, i kojim državna sloboda isto tako mila biaše kao i Bečlijama, Niemcima i Magjarima, opaziše da tim, što će bit u Budimu jedno popečiteljstvo i to iz samih Magjarah, a drugo u Beču i to iz samih Niemacah sastavljeno, ciela jim se budućnost uništuje. Frankfurt i Njemčarenje čekalo je Čehe i Slovence; Budapešta i pomagjarenje bilo bi grob za Slovake, Srblje, Hrvate i Slavonce!

Što učiniše dakle Česi, koji još 12. Ožujka iz Praga na cara poslaše svoje ljude, ištuće ravnopravnost narodnosti? Što učiniše Hrvati, Slovenci i Srblji?

Na čelo Čehah stadoše pravi slavenski domorodci i donesoše, kao što prie Bečlije, Niemci i Magjari pred

Digitized by Google

Carsko priestolje želje naroda svoga, želje oslobodjenja od njemačkog jarma i želje, da razvitak narodnosti česko-slavenske moguć postane.

Na čelo Hrvatah i Slavonaćah postavljeni su Ljudevit Gaj, Ivan Kukuljević i Ambroz Vranicanji u smislu sliedećeg iz Beča poslanog proglasa:

Pozdrav slavjanskieh djakah universiteta bečkog bratji po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji.

Sloboda štampe, narodna strata, konštitucia blago su već svih narodah austrijske cesarevine. Mi ovdašnji slavjanski djaci nijesmo bili zadnji u tom boju za svetinje ove: u nas ima najviše žrtvah. Čujte dakle, bratjo, našu rieč.

Nas Slavjanah ima polovina u cesarevini, pa opet nas je gnjelo, mučilo tudjinstvo kako ni jedan drugi narod, mučilo i gnjelo sladke rieči mira i ljubavi govoreći. Šta je toj nesreći uzrok? Naš narod nije ustao i kazao svoju volju narodnu. Kod kuće su ga ljudi samoživi obsenjivali, varali i vratjali od istine, koju je Bog stvorio za svaku dušu; a iz Beča podupirali su takove ljude sviem opakiem načinima krvoloci Metternich na čelu.

Znate što su ljudi samoživi? oni koji bi pustili propasti miliune naroda od zla i nevolje samo da im je brada masna, trbuh pun, pak još k tomu naslov ili titul gospodski da se raspoznat mogu od sirote tegleće narodne. Vrieme je došlo da to nehristjansko stanje prestane za sve narode svieta, te im grane sunce slobode.

Ali nevjerujte da će vam sloboda sama doći, ili da će vam ju koji tudjin doneti. Nu šta velimo? ne, čitava naša prošastnost vikat će vam iz tugujuće duše: Sada ili Bog zna kada! Zato ustani biedni narode i kaži tvoju volju veličanstenu Učinite to i vi ste narod slobodan. I mi smo djaci ustali 3000 nas samo, ma ustali slobodni u duši i srcu, pa glejte šta smo dobili. Mi smo bili za sirotu narod: s nami se je odmah združio narod; i vi ćete biti za narod; i s vami će se združit narod. S narodom se je združio i naš spasitelj Isus.

Ljudi samoživi smejat će vam se s početka kao što nam se je Metternich smejao kažući: Nebojim se ja ovieh pasah; neka laju; metnuo sam im ja gvoždje na gubicu. I oni će misliti da su nas već lišili volje narodne.

Digitized by Google

Ljudi samoživi kazat će vam da već imate i vi slobodu štampe i narodnu stražu, pa da nezbijate komedie. Znate šta je sloboda bez narodnosti? Tielo bez duše. Mrtva stvar. Mi hoćemo živu slobodu. A zar neznate da su nam htieli utamaniti u Požunu u ime one mrtve slobode i ime našega naroda, i narodne boje, i narodni pečat, i jezik, govor naš narodni itd? Sloboda i narodnost za sav su sviet nerazlučive stvari. Nevjerujmo slatkoj i lukavoj rieči onieh koji nam rade već pol vieka neumorno i postojano o glavi. Očitujte samo svoju narodnu želju i dušmane ove naše i ljudstva stići će božja pravica.

Ljudi samoživi reći će vam da se okanite da nijeste na putu zakonitom. I nam su tako govorili neki profesori i druga neka gospoda. Znate o kakvom zakonitom putu oni govore? O onom što su ga oni napisali na papir. Po tom njihovom putu propao bi prie sviet nego što bi se oslobodio. Nas Slavjanah je srce čisto duša čista: mi hoćemo narodnost u slobodi iliti slobodu u narodnosti. Mi smo segurno posvjedočili svoju vjernost kralju i cesaru svome i ako ustreba pripravni smo ju još pokazati.

Ljudi samoživi primetit će dalje da vam želje neće uslišati i ispuniti kralj naš. Nevjerujte njihovim riečima. Mi vam kažemo da hoće, samo dodjite s narodnom voljom. Vi možete držati narodnu skupštinu, u njoj si izabrati bana, vašu samostalnost i slobodu narodnu saželiti, vi se možete s našom granicom junačkom sjediniti, pak poslati vaše poslanike ovamo, i naš dobar kralj potvrdit će vaše želje.

Ljudi samoživi strašit će vas vojnicima. Nevjerujte im. Kad uzvide vojnici da je to narod koji radi, pristat će uzanj, jer i oni su od naroda, i znaju da smo svi za našeg kralja i cesara Ferdinanda, a proti svakom koji nije zanj. Čujte što reče. 13. Ožujka u vremenu našeg bečkog prevrata ili revolucije, Bolet glavni tobdžia, rodom Čeh, kad mu onaj nečovjek arkiherceg i general Maksimilian zapovjedi da iz svoje baterije sa kartećama na narod upali. Nikako, reče dobra ta duša, to neželi moj cesar i gospodar. Zato nosi sada Bolet na prsima zlatu kolajnu, a sve ga ljudstvo obožava. Naši grenadiri hrvatski tako učiniše. Za njima ostali. A i šta bi nas ko strašio vojnicima. Mi hoćemo samo da imamo narodnu želju iz narodne skupštine, pak da ju možemo donieti pred prestol kralju svome.

Ljudi samoživi će vam davati kojekakve savjete, i uz to vas celivati. Nevjerujte njihovom savjetovanju i celivanju. Čuvajte se ih. I Judas je Isusa celivao.

Digitized by Google

Mi svršujemo ovaj pozdrav moleći vas da budete složni. Sloga da je svakom u srcu. Bratjo pokanite se svake mržnje i svadje nekadašnje i nove. Medju nama bio je ovdje Ambros Vranican i Ljudevit Gaj. Mi smo se razgovarali s njima potanko o našoj stvari. Pridajte k ovima slavnima rodoljubima vrlog našeg Ivana Kukuljevića, i priznajte u ime božje ovu trojicu za svoj ravnajući izbor dok se želje vaše predaju, odgovor dobije i tako sloboda i narodnost u vas posve se učvrste.

Pozdrav našoj dragoj bratji djacima po sviem mjestima. Neka se i ona uredi u narodnú stražu. Pišite nam i porazumite se s nama kad vam drago.

U Beču 21. Ožujka 1848.

U ime djakah slavjanskieh universiteta bečkog:

Josef Solczanik, pharmaceut. Dziubiński, technik. Gust. Zehenter, medic. Vojtěch Fingerhut, právnik. Svetozar Miletić, jurista. Božidar Rogulić, jurista. Dj. Daničić, jurista. M. Stoklaska. Raszynski, medik. Władysław Wojcikowski, technik. Mesić Mato Bogoslov. Mur Josip Bogoslov. Stjepan Pejaković, pravnik. Bogdan Kuretić, doctor med.

Što hrabri bečki slavjanski djaci 21. Ožujka narodu predložiše to su domorodci sakupljeni u nar. dvorani već prie učinili. Dne pako 24. Ožujka skupiše se u Zagrebu opet domorodci slavonsko-hrvatski odkud i što brže mogoše, te izabrašę već onda glasovitog domorodca oberštara Josipa Jelačića za bana hrvatsko-slav.-dalmatinskoga dočim ga kralj u isto vrieme po tajnom nastojanju nekih domorodacah imenovao biaše, i poslaše četiri stotine na broju, sa svimi željami naroda u Beč pred priestolje carskō. Medju prve želje spadala je ta, da se narodnost naša osjegura od pogibelji grozeće od Magjarah, zadobivših prednosti nad nama u najnoviim svojim zakonima, proti kojim nije banski namjestnik biskup Haulik, nit ikoji od naših poklisarah javno u magj. saboru ograditi domovinu smio. — Naše poslaničtvo biaše od cara liepo primljeno, al nedobi drugog odgovora, neg zahtievanje, da se želje naroda iz narodnog sabora prednesu caru, koji banskom namjestniku Hauliku zapovjedi što prie sabor trojedne kraljevine sazvati.

Digitized by Google

Naši poslanici ostaviše Beč i u Beču proglas na Bečlije, u kome jim zahvaljuju na ljubavi i priateljstvu, kojime su bili dočekani, u kome jim spominju silne zasluge naroda našeg za carevinu, proti kojoj se nigda ne samo da narod naš dizao nije, neg joj je još u svakoj pogibelji spas donio, i priporučuju Bečlijam, da slobodu i na ovaj naš narod protegnu! — Iz svega je viditi, da ono što se je od cara molilo nije zadobljeno! Magjari i Niemci već pograbiše sve -- i naš slavenski narod — iz milostne carske ruke.

Slovaci, bratja naša, podpadoše pod magjarsko popečiteljstvo, koje jih je steglo, da se nisu ni makniti mogli.

Slovenci, braća naša u Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj, Istrii i Trstu zabadava kupiše podpise na molbu protiva biranju poslanikah za Frankfurt. Oni podpadoše pod težku njemačku šibiku.

Kojim putem dakle udariše zapušteni i zaboravljeni pred carskim licem Slavjani?

Svi obratiše pozor svoj na Jelačića bana i vidivši da on kretanje narodno u Hrvatskoj i Slavonii ravna, da magjarske zapoviedi, smjerajuće na pomagjarenje Slavenah, nit sluša nit obdržavat u banovini dopušta, da proglasim svojima na cielo Slavenstvo se obratja i ono na stalnost, viernost i oslobodjenje od jarma tudjinskog pobudjuje, vidivši, rekoh, Slaveni to, njeg za svog vodju, načelnika i spasitelja primiše, i po njegovoj volji se upraviše.

Da ipak tim sjegurnie djelovanje slavenstva austrianskog bude, trebalo je sloge. Zato se dogovore najvatreniі domorodci češki, poljski, slovački, slovenski, srbski i hrvatski, svi sinovi jednog naroda Slavjanskoga, pa sazovu u Prag sabor austrianskih Slavenah sliedećim proglasom:

Digitized by Google

Slavjani, Bratjo!

Tko izmedju nas negleda okom žalosti punim u prošastnost našu? a tko neznade, da se je to što smo prepatili, dogodilo u našoj nesviesti i razkomadanosti, djelećoj bratju od bratje? Ali po dugih vjekovih, u kojih jedan na drugog zaboravismo, u kojih tolika nesreća visila je nad glavom našom, došli smo do toga poznanja, da smo jedno, da smo bratja. Doletjela su važna vremena, koja su oslobodila narode i sbacila š njih teret, pod kojega težkoćom stenjali su; ova vremena sbacila su teret i s nas u velikoj časti, a mi sada to, što već oda mnogih ljetah ćutili smo, možemo ireći, to što je na korist našu, promotriti i zaključivati. Narodi europejski došli su sada u sporazumljenje i jedinstvo. Niemci pozvali su za svoje sjedinjenje u Frankfurt parlament, koi o tom radi, da bi mu država austrianska od svoje nezavisimosti toliko popustila, koliko treba za sjedinjenje njemačko, a da bi monarkia sa svimi neugarskimi zemljami k novoj Njemačkoj državi se priklopila. Ovaj korak ne samo da bi uništio jedinstvo Austrie, nego također i sve i samostalnost granah slavjanskih, kojih narodnost bi time u opasnost pala. Naša dužnost jest, da to, što nam je najsvetie, muževno branimo, došlo je indi vrieme, da i mi Slavjani se sporazumiemo i da sjedinimo misli naše. A za to da bi ove namjere u djelo prešle, privoljujući s radostju na mnoge želje iz različitih državah slavjanskih nama izražene, pozivamo sve Slavjane austrianske monarkie a imenito sve njihove povjerenje naroda imajuće muževe, kojim je na obštem našem dobru ležeće, da bi se u staroslavnom slavjanskom českom Pragu dana 31. Svibnja o. g. sakupili, gdje ćemo uzajmno o svemu tomu viećati, što spoljašnja korist našega naroda zahtieva i što u ovih važnih vremenih da činimo. Pridajemo zajedno, da nam i svi drugi Slavjani, ivan austrianske monarkie živeći, u našoj skupštini jako mili i dragi gosti budu.

U Ceskom Pragu, dana 1. Svibnja 1848.

Josef Mat. hrabě z Thuna. Wojtěch hrabě Deym. Jan rytiř z Neuberka. Pawel Josef Šafařik. Karol Malisz, członek deputacyi polskiéj. Frant. Palacký. Wáclaw Hanka. Ljudevit Stúr. Jan Pěter Jordan. J. Erazim Wocel. Karel Wladislaw Zap. Dr. F. Lad. Rieger. Witalis Grzybowski. Stefan Aranitski. Wáclaw Štulc. Michail Panić. Karel Maria baron Villani. Karel Jaromir Erben. Dr. Fr. Miklošić. Dr. Ant. Jaroslaw Bek. Fr. Math. Klácel. Dr. Jan Dworáčak na Mareyši, Morowan z Tišňowa. Jerzy

Digitized by Google

Lubomirski. Jan Dobrzański, jako pełnomocnik rady narodowéj Lwowskiéj. Vincenc hrabě z Waldšteina. Maksim Papić, Protopresbyter.

Svi dopisi u ovom poslu šilju se u kancelariu izboru za skupštinu slavjansku u Zlatnom Pragu u gradjanskoj besjedi broj 141–2.

Sabor ovaj izdao je proglas jedan na Europu, u kome prirodna prava Slavenstva razlaže; drugo izdade molbu na cara Ferdinanda, da prošnje Slavenstva, ištućeg jedinstvo i nerazdjelimost carstva austrianskog i time slogu i savez medjusobni, usliši. Tek su ova bila gotova i sve pripravno da se pošalje poslaničtvo na cara, kad pobureni od Njemacah i Magjarah zapovjedajući gjenerao pražki Windischgretz puk pražki i domorodce oružjem raztjerivati poče. Medjutim se ipak Slavenstvo Europi navjesti i progovori glasom ozbiljnim, da se nijednom drugom narodu podvrći neće, jer ima od Boga pravo bit neodvisnim.

U isto vrieme sazvan biaše i narodni sabor hrvatsko-slavonski. Ovdje ban položi zakletvu, da će branit narodnost i narodna prava po savjesti svojoj. — Zlamenit za navjeke ostaje govor njegov, kojega zato ovdje cielog stavljamo:

»Gospodo zastupnici naroda, mila bratjo!

Ponosio sam se uvěk, što me je hrvatska majka u hrvatskoj domovini rodila, — nu zora slastih života moga tek onda mi svanu, kad me je mili glas naroda u srědinu svoju kao bana pozvao, i najmilostivnii vladalac naš sretnuvši se sa željom naroda za bana naimenovao.

Nije mene usrěćilo odlikovanje, što mi je tako sjajna čast u dio pala, ne, ne, — mene je usrěćilo pověrenje naroda, mene je usrěćila slast, da je narodu narodni ban poděljen.

Evo sam mili narode! dušom i tělom tvoj ban, primi me u bratinski naručaj tvoj, i budi uvěren, da ću jedino za domovinu i kralja živiti i umrěti.

Poděljenje časti moje objavio sam jurve tebi narode! sada molim, da se takovo ovdi u skupštini narodnoj proglasi, i da se ja ovdi, što jedva čekam, narodu i kralju zakunem.«

Digitized by Google

Sad se je još jedanput pročitalo najvišje naimenovanje, zatim se postavi razpelo i dvě goreće svěće pred světlog bana, koi dignuvši tri prsta u vis za svetejšim pariarhom izreče slědeću po posebnom odboru na temelju stare banske prisege izradjenu i po saboru odobrenu prisegu:

»Ja Josip Jelačić, ban kraljevinah Dalmacie, Hrvatske i Slavonie, prisižem na živoga Boga, blaženu děvu bogorodicu Mariu i sve svete i izabrate božje, te tvrdu věru zadajem, i obećajem prejasnome, premoćnome i nepredobitnome principu Ferdinandu I., caru od Austrie, od Ungarie, Češke ovoga imena V., Dalmacie, Hrvatske i Slavonie kralju apoštolskomu, naslědnome države principu i gospodinu našemu premilostivnomu: da ću njegovomu posvetjenomu carsko-kraljevskomu veličanstvu vazda věran, poslušan i oddan biti, njegovih baštinikah i naslědnikah čast, dostojanstvo i korist vazda paziti i promicat nastojati, štetu pak po mogućnosti odvratjati. U ostalom za njegovim veličanstvom hoću po svetoj dužnosti mojoj kao iskreni domovine ove sin i kraljevinah Dalmacie, Hrvatske i Slavonie ban, ove kraljevine i vas narod, koi u njih prebiva, u njegovoj slobodi i njegovih pravicah, zatim ustav zemaljah ovih, kao što i moram, u svakoj prilici bez ikakvoga obzira proti svakom nasilju, nepravdi i uvrědi, i proti svakom nepriatelju krěpko braniti, štitit i čuvati. Izvan toga ću zakone državne obdržavati, i svim koji bi preda mnom pravdu tražili, kao i u svakom poslu, koi će na moju dužnost spadati, neglededi na osobu, bogata i siromaka, kao ni na razliku stališa ili věre, i zametnuvši molbe, mite (darove), nagnutje, strah, mržnju, ljubav i dopadnutje, kako po Bogu i pravdi njegovoj pronadjem, da činiti moram, pravedan i istinit sud po mogućnosti mojoj učiniti, i kako što sada nijednomu tajnomu družtvu ili pobratinstvu, niti medju granicama državah njegovoga carskog veličanstva, niti izvan njih nepripadam, tako niti od sada u buduće u kakovo god takovo tajno družtvo pod kojom god izlikom upustiti se neću — tako mi Bog pomogao, blažena děva Maria i svi sveti i izabrani božji.

U ovoj prisegi izražena su sva odnošenja moja prama kralju i vama vrědnim dičnog naroda zastupnikom, i po vami pram čitavom narodu. Sveta su meni prisegom postala odnošenja ova, ali sveta su mi bila i biti će mi uvěk po sladkom i věrnom ćutjenju, koje neugasivo gojim: za domovinu moju.

Sveobće blago novieg vrěmena: sloboda, prispila je i za našu domovinu.

Čim da vam javim veselje, radost, da reknem raskoš srd-

Digitized by Google

ca moga, što je baš meni srčća ta u dio pala, da vam mogu kao zastupnikom naroda prvi navještiti réč od slobode.

Domovina naša imala je junačkih i slavnih banovah, pripoznala je to dogodovština — pripoznajem to isto i ja — nu da li je ikoi ban bio srětnii od mene? o tome dvojim, jerbo sam ja u izkazanoj mi ljubavi od naroda moga od najsrětniih — srětnii!

Evo bratjo! sloboda je postala istinom, i da je već svojina naša, tko može sumnjati? — Ta vi ste dokaz živi, vi znak čvrsti, ovog blaga božanskog.

Slobode glas sakupi ovdě zastupnike naroda, ko što možebiti nikad pradědovi vaši sakupljeni bili nisu.

Niste vi više ovdě zastupnici samo vaši — niste branitelji pověljenih stališah ne — vi ste slobodni muževi, slobodni zastupnici slobodnog i dičnog naroda.

Isti onaj glas od slobode pozva i vas zastupnike junačke krajine naše: Zdravi bili u kolu věrne bratje svoje, — blagoslov vam bio od svemogućeg Boga i neka vas i nas vodi zajedno bratski skopčane, da zadaću našu srětno razrěšimo za domovinu našu.

Nesta vremenah onih, u kojih ste nas vi sami branili silnom svojom desnicom, sad smo i mi branitelji i čuvari, i neka dodje pogibelj, sav će bit narod jedna ruka, jedno srdce i jedan golemi nepovrědjivi junak, u vrěme pako blagog mira nasladjivat ćemo se uživanjem jednakih državljanskih pravah.

Zadaća naša jest veličanstvena: ako ju, věšto razrěšimo, učinit ćemo narodu našemu čast i slavu.

Strmenita staza vodi k cilju tomu, ali makar još tako gorka i težka bila, mi moramo da njom udarimo, za da čast i slavu naroda uzdignemo, jerbo upravo u tom stoji sadržaj sviuh svojstvah, koja naznačuju glavne biljege sastojanja narodnoga. Zato ste ovdi sakupljeni, — savětujte! — al pozorno, i sa svom srdca i uma snagom, jer budite uvěreni, da od rěšenja sadašnjih naših okolnostih zajedno i budućnost naša zavisi.

Odnošenje naše pram milostivnom i dobrom kralju našem i visokoj obitelji negovoj — zatim razmerje medju Ugarskom i nami, glavni su kamo životi narodnog i političkog života našega.

Bratjo! neporušiva věrnost prama kralju našemu krěpost je kao od věka narodu našemu prirodjena, krěpost věrnosti ove i nas odušava — pridajmo bratjo krasnoj poslovici sadašnjeg věka: »sloboda, jednakost i bratinstvo« zlatom pisane, i u srdce ukorenjene réči »věrnost vladaocu našem!«

Odnošenje naše pram Ugarskoj ima tri strane, naime kako bilo prie, kako stoji sada, i kako da bude u budućo.

Digitized by Google

Kako biaše, to spada u dogodovštinu, kako da bude u buduće, posao je sabora našega, i zato niti nemogu, niti neću, da u tom obziru obširnie govorim, i da se s mojim osobnim mněnjem predpostavljam pretresivanju saborskom; ali budući, da je po željah naroda, koje su i moje želje, savez sa krunom ugarskom izrečen, koje kruna jest i naše domovine kruna, ier ukrasuje glave onih kraljevah, koji su vladali i vladaju nad hrvatskom, slavonskom i dalmatinskom zemljom: — zato dužan sam vas pozvati i opomenuti, da glede naših odnošenjah naprama Magjarom takova si uzmemo načela, uslěd kojih uzdržat će se savez s rečenom krunom ugarskom, tim vendar načinom, da jednakost pravah, i slobodno razvijanje narodnosti svim narodom, koji živu pod ugarskom krunom, prosto i nezapréčeno ostane.

Ali bratjo! nećemo mi mrtvomu samo zlatu od krune privezani biti, — on koi krunu nosi, neka bude živi uvět saveza toga, — i zato hoćemo, da u buduće savez taj samo tako traje, da kruna ugarska skopčana ostane sa visokom dinastiom našom u smislu sankcie pragmatičke.

Ustanovljenje našeg razměrja pram Ugarskoj opredělit će nam pravac za pretresivanja naša saborska, ne samo u smislu zakonotvornom, nego takodjer u obziru unutarnjeg upravljanja našeg.

Bratjo! na temelju slobode, jednakosti i bratinstva osnivaju i osnivati se imadu sva odnošenja medju vladom i narodom, medju državom i državom, medju narodom i narodom, — to zahtěva silni duh vrěmena, u kome čověčnost k savršenosti teži.

Na ovaj temelj stavit ćemo i mi naše odnošenje prama Magjarom, jerbo nemožemo uvěk proti njima nepriateljski oboružani stajati; osamstogodišnji bratski i susědni savez jamči nam zato, da ćemo vladajuće medju nama razpre priateljskom rukom urediti moći.

U nesrětnom ipak slučaju onom, ako bi se Magjari proti nami i našim suplemenikom u Ugarskoj i nadalje ne kao bratja, već kao potlačitelji ukazali, neka znadu, da smo kazali, da je jur isteklo vrěme, da jedan narod nad drugim gospoduje, pripravni njima s mačem u ruci odoliti dodržeć se rěčiuh dičnog domovine naše bana Ivana Erdödia »Regnum Regno non praescribit leges.«

Na stranu dakle sa samosiljem Magjarah — mi ga nismo priznali prie 15. Ožujka — a poslě ožujskog prevrata slomili smo ga i uništili, — i time u sadašnji naš položaj proti Magjarom došli. Proti njihovom gospodovanju znat ćemo se i nadalje osigurati, — i buduć da se mi možemo samo takovoj vladi podložiti, koja polag glavnih načelah starodavnog ustava našega nas upra-

Digitized by Google

lja u suglasju kraljevske moći, — zato niti smo se hotěli, niti smo se mogli sadašnjoj magjarskoj vladi podčiniti, jer ova ne samo da nestoji u nikakvom zakonitom odnošenju s vlastju kraljevskom — već je sasvime kralja od sebe svojvoljno zavisnog učinila, ter tako načelo monarhičko u temelju uzdrmala.

Neću se ja u pretresivanje proti osobi mojoj i meni pověrenih državah nezakonito izaslane komisie obširno upuštati — nehajem ja za ona sumnjičenja, kao da smo proti kralju, proti čělokupnosti po sankcii pragmatičkoj sjedinjenih državah čitave monarhie, — i da vas i kralja sěvernom kolosu izdati naměravam: to su stare pěsme, koje ja kao gole světu poznate laži od nas odbijam, — naši čini će za nas govoriti.

Što se pako tiče sumnjičenja panslavističkih naših težnjah, hoćemo očito izpovědati, da se sva simpathia i ljubav pram suplemenikom našim slavjanskim proteže jedino na narode, nipošto pako na vlade njihove, jerbo u toj sveobćoj uzajemnoj ljubavi nalazimo najjačje jamstvo narodnog života našeg.

Zakone, koje su stališi i redovi na minulom saboru ugarskom i pridruženih kraljevinah učinili, i koje će bivši naši slave vrědni poklisa i predložiti, ostavljam pretresivanju sakupljenih ovdě zastupnikah narodnih.

Jedno je što mome srdcu bolest zadaje, to, što bratju našu Dalmatince u srědini našoj nevidimo, — nu nadam se u rodoljubje njihovo, da će svu snagu svoju upotrěbiti, da se starodavni savez naš, koi sada samo po naslovu obstoji, u istinu pretvori.

Napominjem vam napokon jošte i one naredbe moje, koje sam ja u miloj domovini, kao samoj sebi ostavljenoj za uzdržanje toli potrěbnog mira i reda privrěmeno učinio. — Neću ih potanko razlagati, poznate su vam — prosudite ih duhom domoljubja vašeg, i izrecite vrhu njih odluku vašu. Ako budu zaslužile odobrenje naroda — věrujte mi, da ću time zadobiti najsladju nagradu dělovanja moga — věrujte i to, da se u meni prevarili niste, věrujte, da ću do věk věka za domovinu i kralja živiti i umrěti.«

Medjutim Magjari oko carske osobe, koja, u Beču već nesjegurnom postavši, u Inspruk se udalji, stadoše crnit bana i Slavenstvo, klevećući, da zakone gaze. Car dakle pozove bana k sebi na odgovor. Ban najprie u saboru trojedne kraljevine želje puka sasluša, pak onda

Digitized by Google

k caru na odgovor podje pratjen od mlogobrojne deputacie i noseć ovu representaciu na cara, koja 19. Lip. u audiencii predana bi:

Representacia koju su zastupnici naroda nj. veličanstvu u obziru cělokupnosti Monarhie kao i otnošenja sdruženih kraljevinah prama kraljevini Ugarskoj i Austriji iz saborske dana 10. Lipnja 1848. g. držane sědnice podněli.

Vaše Veličanstvo!

Poznata je stvar, da je kraljevina Hrvatska, Slavonska i Dalmatinska, premda već kroz sedam i pol stolětjah s Ugarskom u sreći i nesreći skopčana, sa svim tim svoja negdašnja prava i narodnu slobodu neprestano sačuvala, ter da do dana današnjega nikada magjarskoga gospodstva nad sobom nije priznala. Jer već u prvom počctku znamenitoga saveza ove kraljevine s Ugarskom bio je Koloman prvi obćeni kralj ugarski i hrvatski, hrvatskom krunom napose krunjen, a slědećih poslě toga vremenah uzdigla je ova trojedna kralj. na ugarski prestol više kraljevah svojom vlastitom silom izabranih, a naime Karla Roberta i Karla Maloga. U Zadru izabra sebi narod ove kraljevine na saboru sakupljen za kralje Vladislava Napolitanca i Tvrtka I. Bosanskoga; u ono odlučno doba, kad je kuća Habsburgska počela iskati svoja prava na prestol ugarski, izabraše Hrvati u Cetinju g. 1526. još prie nego to Česi i Ugri učiniše, za svoga kralja Ferdinanda I, po čem su takodjer sreću i slavu svoje slavno vladajuće kuće prvi utemeljili. Uprav tako dokazao je naš narod svoju narodnu i saborsku neodvisnost, kad je pod Karlom VI., několiko godinah prie neg što Ugri ili koi mu drago narod sadašnjega carstva austrianskoga, pristao na sanctiu pragmatičku, radi česa je od istoga kralja mnoge pohvale dobio; kao što je neodvisno od Ugarah i njihova sabora podpisaó tako zvanu bečku pacifikaciu i traktat pragmatičke sanctie. Na ovaj način vladala se je ova trojedna kraljevina kao slobodan i s ugarskim sasvim jednak narod kako to nesamo gore napomenuti dokazi svědoče, nego još i ona okolnost potvrdjuje, da je ova kraljevina od više Ugarskih kraljevah posebne diplome krunjenja dobila, i da su naši kraljevi na to prisizali, da će ne samo ugarska nego i trojedne kraljevine prava i slobode braniti.

Samostalnost naše kraljevine još jasnije dokazuje to, da su do danas sačuvale svoj vlastiti od ugarskoga neodvisni sabor, na kojem su nĕgda do vremenah Ferdinanda I., kraljevi glavom pred-

Digitized by Google

sědali, i gdě su se obično za kraljeve Hrvatske, Slavonske i Dalmacie izbirali i proglašivali. Na ovom saboru ima ova kraljevina još i sada svoje zakonotvorstvo, a imala je do najnovijih vremenah svoje vlastito upravljanje, koje je pověreno bilo negda vojvodam iz kraljevske krvi rodjenim, a poslě pako banom, koji su samo i jedino od kralja višěli.

Poklisari trojedne kraljevine nisu više putah ni dolazili na ugarski sabor; a kad bi došli, smatrali su se kao zastupnici ove kraljevine samo u obziru občěnitih ugarsko-hrvatskih državnih odnošenjah; a zakoni ondě načinjeni bili su za našu kraljevinu bez svake sile dotle, dok se nebi na posebnom saboru naše kraljevine kao valjani priznali. Radi česa se je često dogadjalo, da su se takvi zakoni za našu zemlju i na samom Ugarskom saboru samo po naših zastupnicih s našim prabiležnikom napose sastavljali, a odande kralju na odobrenje podnosili. Odatle se lahko može razuměti, zašto oni zakoni, koji izključivo na kraljevinu Hrvatsku, Slavonsku i Dalmatinsku spadaju, u zakoniku ugarskom »corpus juris« uvěk na pose oddělјeni stoje. Upravo tako su i takvi zaključci našega posebnoga sabora često kao zakoni priznati, koji na ugarskom niti su načinjeni niti u pretresanje uzeti bili, kako to zadosta svědoče naši zakoni od godine 1492. i 1538., koji se pod imenom »Constitutiones et Articuli Slavoniae« u zakoniku ugarskom nalaze.

Banska vlast protezala se je, kako to nebrojene diplome i zakoni svědoče, od Drave i Dunaja do Jadranskoga mora, bani pako jedinomu kralju podčinjeni obnašali su svoju vlast u ovoj zemlji uvěk sasvim neodvisno od ugarske kraljevine i njezinih makar kako imenovanih častnikah. Dapače istina je neoprovrživa, da su naši vojvode i bani sasvim različne od ugarskih novce kovali, dočim je ugarskim sudcem zabranjeno bilo svoju službu na ovoj strani Drave obnašati. Političko upravljanje unutarnjih poslovah ovih zemaljah, premda se je naměstničtvo za Ugarsku mnogo prie po zakonu ustrojilo, bilo je sa svim tim uvěk neodvisno od Ugarske do ukinutja posebnoga za trojednu kraljevinu uvedenoga kraljevskoga věća t. j. do g. 1779., a do g. 1767. t. j. do uvedenja hrv. slav. naměstničtva imali su banovi sa saborom pravo zemljom upravljati.

Tek pod Mariom Terezom i Josipom II. počela je banska čast i sabor ove kraljevine gubiti malo po malo svoju moć i sjajnost. Ali još i onda, kad se je po članku 58. od g. 179⅞ vlast sada ukinutoga ugarskoga naměstničtva na kraljevinu hrvatsku, slavonsku i dalmatinsku protegla, ostadoše sasvim tim po-

Digitized by Google

slovi, koji se naše kraljevine napose tiču, u području našega sabora i tim načinom bila je priznata, a i nadalje potomstvu predata samostalnost naše kraljevine tako na temelju uvěta medjusobnoga saveza, kao takodjer na temelju mnogih zakonah, a navlastito onoga od g. 1712 : 120.

Ali najbolje poručanstvo za narodnu samostalnost ove trojedne kraljevine biasmo uvěk navikli gledati u naših uzvišenih kraljevih, koji su tako po svojem prirodjenom pravdoljubju, kako po svojoj pri krunjenju svečano učinjenoj zakletvi vazda dužni bili, ne samo kraljevinu ugarsku, nego i ove s njome sdružene kraljevine u svojih zadobljenih pravih i slobodah uzdržati. I tako bi, da je upravo ta neoslabljena kraljevska vlast, koja se želji Magjarah za odcěpljenjem pogibelna činjaše, bila za nas sveto utočište, gdě smo u svako doba suprot tlačiteljem našim pomoć izmoliti mogli. Ovoj pomaganja mogućnosti odgovarao je vazda naš věrni narod junačkim požrtvovanjem svagdě, gdi je trěbalo braniti prava, sjajnost i slavu vladajuće kuće, kakono to nebrojene od kraljevah naših zadobljene i u državnoj pismohrani spravljene pisane pohvale izobila svědoče.

Ali, Vaše Veličanstvo! lětošnjega ožujka dani lišiše nas, věrne Hrvate, Slavonce i Dalmatine, i ove naše jedine istina ali moguće podpore. Něgdašnji tlačitelji naši, tlačitelji su sad i iste kraljevske vlasti Vašega Veličanstva. Starinska Ugarska razprša se pred duhom novoga vremena, i s njom izčeznu stara sveza Austrie s Ugarskom. Austria i Ugarska nijesu više jedna država; nego izmed jedne i druge nalazi se samo još ona slaba i malotrajna sveza, da bi, to jest, jedan vladar nad Austriom i Ugarskom mogao vladati samo onda, kad bi mu fizično bilo moguće stanovati u isto doba u Beču i zajedno u Pešti ili Budimu. Trgovina ugarska dapače i financie i vojska ugarska, pošto biahu kroz više věkovah pod neodgovornim vladanjem austrianskim, čudnim doista kontrastom imade sada, gdi je u Austrii kao temeljni zakon izrečena odgovornost vlade, svoje posebne, od obće-austrianskih posve različne ministre. I buduć da je fizično nemoguće u isto doba na dva različna města najedanput stanovati, s toga imade Ugarska u nadvorniku svom kralja faktičnoga, a u dědinskom vladaocu svom (da ono što jest, otvoreno svojim nazovemo imenom) samo još kralja po naslovu i sěnu od njega, s kojim još suvišę ona, za da neposumnja tkogod o istini izrečenoga pojma, obći po izvanjskih posalah ministru, koji u istinu obsěda posvetjenu osobu Vašega Veličanstva iz toga jedinoga uzroka, da nijednoj želji, koja se s ideami magjarskimi nebi slagala, bila ona kojega mu drago

Digitized by Google

drugoga Austrii věrnoga slavjanskog naroda, do otčinskoga srdca Veličanstva Vašega dopréti neda.

Vaše Veličanstvo! Čvrsto se drži narod naš slobode, koju mu od toliko věkovah otci dočuvaše, a i zahtěvanja i duh vremena sadašnjega razumie i pojmuje dobro, tako da mu se na ino i nemože da Vašem Veličanstvu kao vladaocu svomu iza svega srca zahvali za velike one, pameti dostojne popustke koje je Veličanstvo Vaše měseca ožujka pukovom ukupne državе podělilo. Ali, otvoreno izpověditi moramo, groza nas je uhvatila i kobne slutnje napuniše nam dušu, kad smo pod kraj prošastnoga ožujka iznenada razuměli, da se je Ugarska ne s Austr'om podpunoma stopila, (kako se je svaki pametan pri sadašnjoj ustavnosti Austrie za cělo nadao) nego od nje kao država posve neodvisna i samostalna sasma odcěpila. A lasno je ovu našu brigu dokučiti. Jer ako se Austria prispodobit može jakoj stěni, nadkučenoj nad kraj morski, tako se Ugarska i sdružena š njom trojedna kraljevina naša smatrati mogu kao dva različita, nejednake veličine, ali zato samostalno upravljana broda, koja su jakim konopom svezana ne samo medju se, nego i drugim užem debelim uhvatjeni za stěnu koja jim svojom jakostju obećaje jednaku zaštitu, jednaku sigurnost. Dajmo da pri uzkolebanom i uzburkanom moru veći od ona dva broda pokuša od kraja se odvezati i u uzbunjenu zajedriti pučinu, spoznat će lako svaki, da bi u tom slučaju manji od ona dva broda, premda je on od većega posve različit, ako je konop saveza njihova jači nego onaj koji je s kraja, došao u očevidnu pogibelj, da ga veći drug njegov nepovuče sobom u uspěnjenu pučinu, ili pak, ako su oba konopa jednako jaka pa da jednomu od njih nepriteče u pomoć sěkira, da se ne razcěpi po sred srede. U položaju tako pogibeljnu, vidět će svaki, dužnost je broda manjega ozbiljno zaviknuti većem nek stane, dapače ako to ništa neuzprudi, zahtěva od njega vlastiti njegov samouzdržanja nagon da u tako golemoj i očevidnoj pogibelji dohvati šakom sěkiru i medjusobni onaj vez jednim mahom preseče, za da tako pogibeljni onaj susěd, kad je na silu tako navalio, od njega se udaljiti, on pako ožidanu sigurnost svoju od stupa onoga što ga s kraja drži, i nadalje uživati može.

To je, Vaše Veličanstvo, pogibeljni položaj trojedne kraljevine ove. Mi věrni Hrvati, Slavonci i Dalmatini nemožemo i nećemo u obziru ovih naših zemaljah da prizuamo ikoji ministerij koji bi dosadašnje veze naše s ukupnom državom makar ikoliko kanio popustiti. Ako hoće il može, nek se cěpa Ugarska od ukupne države, dakle i ovieh naših kraljevinah; ali Hrvatska,

Digitized by Google

Slavonia i Dalmacia zemlje su neodvisne i kao takove ne samo da neće da razkinu dosadašnjega veza s Austriom, nego posve otvoreno i bez svakoga primisalja javno izjavljuju: da ne samo žele da se Ugarska u jedinstvo ukupne monarkie povrati, nego da su nakanile s ustavnom sada austrianskom cesarovinom na temelju podpune jednakosti svih narodnostih u užji savez stupiti.

Jer tako je nas i otce naše od koraka toga odvratjalo nëgda to, što u staroj Austrii neomedjašeno vladanje biaše, tako sada gdi se je tako jako od temelja pretvorila, mi što se nas tiče, nevidimo približenju tomu više zapreke nijedne.

S toga iz državnoga sabora našega u koji se dne 5. Lipnja t. g. skupiše izabrani od puka našega zastupnici predlažemo u svoj poniznosti Veličanstvu Vašem potvrdjenja kraljevskoga radi slëdeće zaključke:

1. Budući da mi iz gori navedenih uzrokah sadašnjega ugarskoga vladanja nepriznajemo, zato sve odluke po istom ministeriu s uvrëdom pravah naših i porugom časti banske dosad izdate već u istom izvoru za napravedne i za nezakonite smatrajući od Vašeg Veličanstva molimo, da spomenute ministeria magjarskog za nas uvrëdjive čine uništiti, i nas u buduće od ubitačnoga njegovog u naše poslove upliva občuvati dostoji — uslëd česa želeći, da sadašnja provizorna iliti privremena vlada naša nëkojimi osobami, osobito iz doljne Slavonie pomnožana neka dëlovanje svoje i nadalje produži, odobrenje ovog našeg zaključka od Vašeg Veličanstva pouzdano očekivamo, za buduće pako prosimo da se pod predsëdom bana za ove kraljevine pod imenom »državnoga věća« nek načini jedno ia više věćnikah, tajnikah i ostalih potrebitih osobah sastavljeno i saboru našem odgovorno vladanje, kojega věćnike imenovat će na predlog banov Veličanstvo Vaše, a ostale članove sam bi ban naměštao.

Za dostići ništanemanje tim lašnje ukupne države jedinstvo, pripravni smo i to naše vlastito pokrajinsko vladanje, u obziru posalah tičućih se ukupne države *odgovornoj* središnjoj vladi svekolike cesarovine podvrći.

Potvrdjenje kraljevsko zaključka ovoga nadaju se kraljevine ove tim lašnje od Veličanstva Vašega zadobiti, jer se već iz gori napomenutih vidi, da su se one već od prastarih vremenah neodvisno od Ugarske upravljale, dapače od god. 1767 do 1779. i svoje vlastito kr. věće imale, kojega povratjenje ako bi trebalo naročito si priuzdržaše g. 1791. kada vlast ugarskoga naměstnič-

Digitized by Google

tva i na ove zemlje pružena biaše. Odatle se vidi, da kraljevine ove ništa novoga neištu, nego jedino da žele uvesti opet u život starinska svoja neizgubljena i nezastarana prava, a to tim više što su se uprav sada nègdašnje skupne Ugarsko-Hrvatske dikasterie po kojih je Veličanstvo Vaše sa svimi tako zvanimi ugarskimi pokrajinami upravljalo, ukinule.

2. Nastojanje financiah, vojenih i trgovačkih posalah rukovodit će odgovorni ukupni ministerij svekolike velike cesarovine. A da se pokrajinski interesi naši pri ministeriju tom kako treba zastupe, pokorno molimo da Veličanstvo Vaše za ove naše kraljevine imenuje kod središnje vlade s potrebitim brojem punoćnih osobah jednoga, saboru ovih kraljevinah odgovornoga državnoga vèćnika, koji će sve naredbe središnje vlade, koje bi se zemaljah ovih ticale, protubilježiti.

3. Predloženomu ovomu državnomu Véću ovih kraljevinah bit će podvržena u duhu podpune ustavne slobode svakolika vojnička krajina ovih zemaljah u svakom poslu, koji nebude strogo i čisto vojnički, i samo u čistih vojničkih poslovih zavisna će biti od središnjega ratnoga ministerija. Nego zapovědničtvo nad svom vojenom silom ovih kraljevinah po starodavnom pravu i običaju nek bude svagda pověreno banu.

4. *Službeni jezik u svemkolikom javnom životu bez svake iznimke nek bude za nas slavjanski, kraljevinah ovih narodni jezik, tako da i oni središnjega vladanja dopisi, koji se zemaljah ovih ticati budu, imat će se izključivo u našem jeziku izdavati.*

5. U okrug sabora kraljevinah ovih spadat će svi oni predmeti koji se unutarnjih zemaljah ovih posalah dotiču. A glede onih posalah koji se tiču skupnoga odnošenja kraljevinah ovih prema ukupnoj državi, podvržuju se kraljevine ove zaključkom središnjega sabora, kojemu će i središnji ministerij u ime naredbah svojih pod odgovorom biti.

Za pokazati pak dělom da se ukupnoj državi ozbiljno prislanjaju, izabraše kraljevine ove već sada za najbližnji dojdući središnji državni sabor velike cesarovine, koi se 26. Lipnja t. g. obdržavat imade, svoje poklisare, koji će u imenu svega naroda, zastupnikom ostalih nama srodnih narodah austrianskih naše u tom poslu pravedne i iskrene želje za pretresanje i podkrěpljenje podnesti.

6. Budući da je to naravno, da se srodni puci priljubljuju i kraljevina dalmatinska tako po starih, zakonom ukrěpljenih pravih, kako takodjer po prisegi, koja se prigodom krunenja polaže,

Digitized by Google

i po svečanih obećanjih Vašega Veličanstva cělovitl dio ovih kraljevinah sačinjava, imade se rečena kraljevina dalmatinska tako glede zakonotvorstva kao i glede administracie iliti upravljanja s ovimi kraljevinami posve sjediniti a ostale jugoslavjanske pokrajine velike cesarovine, kao što je novouzkrsnuvša srbska vojvodovina, za koju mi time želimo, da ju Vaše Veličanstvo po starih naroda srbskoga pravih premilostivo potvrditi dostoji se, zatim doljna Štajerska, Koruška, Krajnska, Istria i Gorica da se u bližnji savez sa ovimi kraljevinami metnu.

7. Prijateljski savez sa ugarskimi puci u smislu pragmatičke sankcie, i na temelju slobode, jednakosti i bratinstva sviuh pod krunom Ugarskom živućih narodnostih, žele ove kraljevine i nadalje takodjer uzdržati. Ali kako da se to proizvede, odredit će narod ovih kraljevinah onda, kada mu se pravedne želje po Vašem Veličanstvu izpune i kada pravo stanje Ugarske naprama cělokupnoj cesarevini jasnie poznato bude.

8. Sve politične i juridične državne častnike, kojih naimenovanje jedino u vlasti Vašega Veličanstva stoji, neka ban samo privremeno naimenuje i takovo naimenovanje Vašem Veličanstvu potvrdjenja radi podnese.

9. Dok se nov sudbeni red neuvede, neka se prizivanje parnicah iz ovih kraljevinah na prizivne sude u Ugarsku nedopušta.

10. Za promicanje izpunjenja željah našega naroda izabran je jednoglasno baron Franjo Kulmer kao zastupnik ovih. kraljevinah kod prestolja Vašega Vel. koji izbor da Vaše Vel. premilostivo potvrditi dostoji, time smireno molimo.

11. Konačno svečano očitujemo: jer se po smislu 11. članka godine 1608. vlast banska proteže od Drave do mora jadranskoga, da mi županie, požežku, věrovitičku i srěmsku, kao i graničarske regemente, gradišku, brodsku i varadinsku po zakonih i dogodovštini pod imenom dolnje Slavonie poznate na dalje kotare rěčki, bakarski i primorski ili vinodolski, koji po smislu privilegiah kraljevskih, dogodovštine i tolikih zakonah k Hrvatskoj spadaju, smatramo za cěloviti dio ovih kraljevinah i da ćemo jih kao svoje suprot svakom makar kojega protivnika nasrtu krěpko čuvati i braniti

I to su odluke i želje našega naroda, koje je dosad u sa-

Digitized by Google

boru svom učinio, i za koje se nadamo, da će ih Vaše Veličanstvo premilostivo potvrditi i ispuniti.

Vaše Veličanstvo! Već više putah od znamenitih danah Ožujka pošiljasmo mi svoje poklisare sa željami i tegobami k Vašemu posvetjenomu Veličanstvu.

Ali Vaše Veličanstvo dostoja nas uvěk na državni sabor oviuh triuh kraljevinah sa naputkom premilostivo odgoditi, za da odovuda svoje rane otčinskomu srdcu Vašega Veličanstva odkrijemo. gdě bi se zatim od Vašega Veličanstva za cělo izvidati mogle.

To sada uprav biva u ovoj našoj najpokornijoj representacii i mi se nadamo za stalno, da će Vaše Veličanstvo nuždne i pravedne odluke věrnoga i hrabroga naroda našega previšnjim odobrenjem svojim u istinu potvrditi. Jer ako i uzmemo, da se je vaše Veličanstvo kao kralj ugarski više putah na velikodušne koncesie sklonjeno poćutilo i radi toga kao takov bez ugarskoga naroda vrhu ničega naredbe učiniti nije smělo, jer ponajprie neobstoji ipak ovaj ravno posve istiniti, premda takodjer i žalostni razlog glede triuh sjedinjenih kraljevinah podnipošto, jer kraljevine Dalmacia, Hrvatska i Slavonia imadu takodjer svojega vlastitoga kralja, koi se je i njim kao i kraljevini Ugarskoj svečanom zakletvom obvezao, da će prava i slobode njihove bez ikakva uštrba čuvati i braniti, i koi, buduć da nigdě i nigda jošte s našim privoljenjem svoje starinske kraljevske moći lišen nije, jošte svukoliku silu imade, da po svojoj prisegi i po želji svojih kraljevinah, gdě i kako mu se uzvidi, otčinski u pomoć priteče. A toga kralja dalmatinskoga, hrvatskoga i slavonskoga, štujemo i prizivamo mi u pomoć u okrunjenoj i izvišenoj glavi Vašega Veličanstva.

Koji u ostalom s najvećim počitanjem ostajemo Vašega Veličanstva i t. d.

Car, proti kom se i Taliani podigoše i Radeckog iz Italie iztjeraše, primio je skromno bana i naše poslanike milostivo; al mjesto odlukah posredovanje nadvojvode Ivana naredio, da se Hrvati i Slavonci s Magjarima pomire, ter zamolio bana, da na graničare u Italii proglas dade, nek neidu kući, opustivši Radeckog, kao što nakanili biahu. Ban i pisa graničarom u Italiu da tamo ostanu. Pa tako je samo Radecki mogao opet Taliane nadvladat. — Medjutim pako oglasiše Magjari 21. Lip. carsku jednu naredbu od 10. Lip. po kojoj se ban, 19. Lip.

Digitized by Google

toli slavno od carske obitelji dočekan i čašćen, svih svojih častih i dostojanstvah lišava i kao kralju nepokoran pred sud staviti imade, Hrabovskomu se vlast nad banom i cielom Hrv. i Slavoniom predaje, a Srbljи za rebellante proglasuju. Zato taki na Srblje, naše po saboru primljene saveznike, navali oružanom silom Hrabovski i popali Karlovce: a Magjari u Banatu i Bačkoj vješaše i udaraše na njia.

Da narod u ovoj nepriliki nije bana suzdržao i cieo za njega se podigao, da nisu Slavjani moćnim svojim glasom odsvuda banovo srdce podkrepljivali, težko bi se bilo opirati carskim zapovjedma. Medjutim i nadvojvoda Ivan očitova, da treba pomirenje pokušat i pisa banu neka se požuri u Beč. Ban dokončavši svoje poslove u Hrvatskoj, odgodivši sabor, koji mu cielu zakonotvornu i izvršiteljnu vlast za vrieme predade, ode u Beč i tu pred nadvojvodom Ivanom, kog medjutim Niemci izabraše za svog upravitelja, pokuša s Batjanjiem pomirenje 29. Kolovoza. Najviše se je ban držao saborskih odlukah i zahtievao, da se svako nasilje od strane Magjarah proti Srbljima ukine, da se Hrvatskoj i Slavonii neodvisnost od Magjarah t. j. ravnopravnost pusti, da se glede saveza austriskih Slavjanah potrebna, i pragm. sankciom utemeljena jedinost carevine tim postigne, što bi popečiteljstvo izvanjskih poslovah, vojno i novčano jedno za cielu carevinu imalo biti, dakle ono u Budimu prestati. Batjanji nehtiede na zahtievanja glede Srbaljah, o kojima kao o pustaijama govoraše, i glede cjelokupnosti carevine da pristane, te zato razidju se brez pomirenja, s namjerama rata, koje Magjari pokazivaše vojštenjem u vojvodovini, kupljenjem vojske na granici našoj, oružanjem broda u Rieci proti našem Primorju, i bunenjem Turakah proti krajini.

Došavši ban u Zagreb pripravljat poče vojsku, s kojom je imao na Magjare udarit, da tim Srblje, Slovake i

Digitized by Google

nas od propasti, grozeće nam po magjarkom gospodstvu, spasi. Uredio je domaće upravljanje postavivši bansko vieće i svog namjestnika Mirka Lentulaja, prošao kroz cielu domovinu i naredbe potrebne učinio, podigao granicu pak onda u ime božje, s više batrivosti neg oružja, udario je na Magjare 11. Rujna 1848, da do Budima dodje i tamo pravice Slavjanah austrianskih silom zadobije, koje Magjari dobrim nehtješe dati. Tako u skrovnu dogovoru s dvorom i vladom bečkom ban vojsku slavensku povede u boj, koji za legitimnost i absolutisam dobro izpade. —

U Beču je takodjer sabor pokrajinah austrianskih, koje nespadahu na ugarsku krunu, držan. U tom saboru je bila mlogobrojnia, razumnia i jačja strana slavjanska, koja, držeć se načelah izrečenih na slavjanskom saboru u Pragu, nedade, da austriski Niemci, utamaneć Austriu, spoje se s Frankfurtom, gdje su ostale njemačke države sabor imale, i da potegnu u kolo ponjemčenja Slovence, Čehe, Moravce, Slezane. A nedade ni da austriski Niemci s Magjarima se sljube, te zato je odvjetovala proti pripuštanju pred sabor austriski — saborskog odbora magjarskog, koji došao biaše, pošto ban silnom vojskom Magjarsku prekrili, da tu pomoći i posredovanja traži. S toga su proti ovima Slavjanima bili bečki Niemci vrlo ogorćeni i buduć je vlada morala uz slavjansku većinu pristati, da se tim občuva od padnuća, zato se oni i vladi osvetit htjedoše. Prilika tome ukaza se, kad je vojni popečitelj Latour, poslie ubojstva kraljevskog povjerenika Lamberga u Pešti i poslie naimenovanja (3. Listop.) našeg u svoje časti kraljevskom odlukom povrnjenog hana za punomoćnog povjerenika i zapovjednika ciele vojske u Ugarskoj, počeo šiljati u Ugarsku carsku vojsku na pomoć banu. Bečlije nedadoše ovoj vojsci odlazit k banu i potukoše se s vojskom do krvi. Latour dade u Beču na Niemce pucati, a ovi ga uhvate, ubiju i na fenjer

Digitized by Google

pred velikom stražom u Beču pred očima vojnikah objese.

Kad je ban idući na Magjare i bivši već pod Budimom to začuo, on se obrne proti Bečlijam, koji usmrtivši carskog popečitelja, raztjeraše slavenske poslanike iz bečkog sabora i ubitačni udarac proti slavjanstvu austrianskom namieniše, hotievši silom sdruženje s Njemačkom zadobit, i tad Magjarim k ogospodovanju Slavenah pripomoć. Ban dakle dođje pred Beč, ne za pogazit slobodu, ne za ustanovit samovladarstvo i samosilje Metternichovacah, nego za obdržat jedinstvo carevine, savez narodah austrisko-slavenskih i za onda tim većom moćju proti magjarskom gospodstvu se okreniti. On to očitova cielom Slavenstvu u spomena vriednom listu svom na Lipu slavjansku u Pragu:

Slavno družtvo! Mila bratjo!

Moja dosadanja djela pokazuju Vam, kud ja težim i što ja želim.

Kao što sam pako od ljubavi prama Slavjanstvu oduševljen, isto tako sam u nutarnjem srdca moga obsvjedočen, da je Slavjanstvo najveća podpora Austrie, al da je i Austria za Slavjanstvo uvjet životvorni, i »da sad Austrie neima, morali bi ju stvoriti.« — Neima dakle razbornog čovjeka, koji nebi uvidio, da je obstanje Austrie s obstanjem Slavjanstva, a ovo s onim najužje skopčano. —

Bila je zato moja dužnost, kao revnog Slavjana, proizišavšu iz mrzosti proti Slavjanstvu proti-austrisku stranku u Pešti pritisnut i uništit: al dočim ja proti Pešti, magjarskog gospodstva gnjezdu idjah, podigoše u Beču sdruženi naši nepriatelji glavu, i da su oni u Beču pobiedili, moja bi pobjeda u Pešti bila samo na pole, i stup nepriateljah naših najkrepčiji bi stajao u Beču.

Obrnuh se dakle s vojskom na Beč, da ukrotim nepriatelja Slavjanskog u glavnom gradu Austrie. Neizmierna postade moja radost, kad vidih, gdje bratja česka od istog obsvjedočenja, povratkom svojih poslanikah s bečkog sabora utvrdjenog, vodjena, pobjedonosne zastave pred Beč donašaju, za meni i mojoj vojsci bratinsku ruku pružit, i tud il dično pobiediti ili slavno pasti.

Digitized by Google

Mene je obsvjedočenje, da proti nepriatelju Slavjanstva idem, pred Beč dovelo, i nadam se, da Vi moj čin i razumiete i podupirete. Primite pozdrav moj. U glavnom stanu vojske hrv. slav. u Zwölfaxingu 22. Listopada 1848.

Jelačić ban, v. r.

No baš ove misli nedopadoše se vladi i zato ban morade svoj upliv izgubit, da se ove idee unište. Evo kako se to dogodi.

Gjenerao Auersperg, koji carskom vojskom, bivšom u Beču, zapoviedaše, nehtjede izprvince banu priznat pravo, da udara na Beč; al ban na cara se obrativši zamoli punomoćje k tome. — Medjutim u mjesto toga dobi zapovied od cara, da je Windischgrätzu predano zapovjedničtvo ciele vojske i iste banove, i da mu je zapovjedjeno da Beč pokori, brez da je banu još oduzeto bilo povjereničtvo i vrhovno zapovjedničtvo nad Ugarskom. Kad Beč junačkom krvlju i hrabrim bojem austr.-slavenske vojske pridobljen, pokoren, kad car Ferdinand se priestolja odrekao, a Franjo Josip carsku krunu zadobio, i nova vlada, na koje čelu njemački knez Schwarzenberg stade, ustanovljena biaše: tad istom banu vrhovna vlast uzeta bi, jer je on kao stranka tobož pristran, a Windischgrätz, kao treći, prie kadar srdca Magjarah za se pridobit, te tako Ugarsku bez boja na podvrgnuće prignut i jedinstvo Austrie ustanovit, koje već onda dvor i vlada s podpunom centralizaciom razumievaše. — Sad ban, koji odvažnim svojim korakom, pozvavši cielu granicu, naše banderialce i narodne straže hrvatsko-slavonske na oružje, carstvo i cara od propasti spasio, biaše, podpade pod Windischgrätza i već ne kao vojvoda neg kao podložni gjenerao proti Budimu viteźku hrvatsko-slavonsku vojsku vodjaše, koju medjutim Windischgrätz na skoro razkomada i pod druge gjenerale na žalost svih hrv.-slav. domorodacah podloži. Windischgrätz je pako tako zločesti vojvoda i tako neumjetni državnik bio, da je car, vidivši, da on nemože nit silom nit umjetnostju

Digitized by Google

nadvladati Magjare, neg da se od njih za nos vuči dade, poslie njekoliko izgubljenih bitkah i sbog bezkonačnog otezanja s podvrgnućem Magjarah, odmaknuti ga morao, iza kako se je u kraljevskom gradu budimskom četiri mjeseca širio i cielo vrieme protračio. Al ni sád u viernog bana ruke nebude predano zapovjedničtvo, neg u ruke Weldena, koji prisiljen bude pred umnoživšom se i okriepljenom magjarskom vojskom iz Budapešte na trag se potegnut u Požun, ostavivši po savjetu bana u Budimu malu posadu, koja je do budućeg napredovanja imala Budim grad caru sačuvati. Ban 24. Travnja 1849. oprostivši se vrhovnosti Windischgrätza i Weldena, opet s njekom samostalnostju i sabranom hrv.-slav. vojskom, koja sad i konjaničtva i topovah kako treba imadjaše, podje Srbljima, koje gjenerali Rukavina i Teodorović na ništ spraviše i cieo Banat i Bačku izgubiše, na pomoć, da jih od pustainskog magjarskog gjenerala Percela oslobodi i s hrabrim narodnim gjeneralom Knićaninom složen, srbsku vojvodovinu od Magjarah otme.

Magjari pako, na svoju pobjedu se osloniv, proglase u saboru u Debrecinu 14. Travnja 1849. da je car Ferdinand smetnut i ciela dynastia habsburgsko-loterinska, koja je do sad vladala, pravo na ugarsku krunu izgubila. Osim tog već od Prosinca god. 1848. počém nudjahu Slavjanom pacifikaciu, u kojoj sva zahtievanja kao prava priznat htjedoše. Buduć pako da sad Slavjani pod zlosretnim Windischgrätzom stajaše, nemogoše mirit se na svoju ruku, premda to narodna korist sad zahtievaše, gdje se je vidilo, da Schwarzenbergova vlada ide takodjer na uništenje slobode i Slavjanstva. I Austrii nudiše Magjari mir: al ludo oholi Windischgrätz odgovaraše: „Mit Rebellen unterhandl' ich nicht", i tako Slavjani i nadalje boj, za slobodu počet, za svoju propast nenaravnim načinom vodit moradoše.

Görgey navali medjuto na Budim, otme ga i sprav-

Digitized by Google

ljaše se udarit na carsku vojsku kod Požuna, koja je vrlo oslabljena bila. Vlada za izbavit silom oružja, a ne pomirenjem s Magjari, od propasti carstvo, pozove starog saveznika absolutne Austrie, absolutističkog cara ruskog, kojeg vojska već u Erdelju s magjarskom bojak bijaše, u toj nuždi u pomoć: a Welden imade vrhovno zapovieničtvo Haynau-u gjeneralu predat. Ruski car pošalje svoju slavjansku vojsku pod vojvodom Feldmaršalom Paskievićem na Magjare. Paskievič i Haynau odozgor, Jelačić pako, koji poslie hegješke bitke iz Bačke se u Sriem povrati, iz Sriema, a gjeneral ruski Lüders iz Erdelja pošav, udariše na Magjare, potukoše jih kod Vaca i Temišvara i prisiliše glavnog vodju i zapovjednika njihovog Görgeya kod Vilagoša 18. Kolovoza 1849. oružje sa 40,000 vojske i 120 topovah položiti. Poslie predaje Görgeyove bila je magjarska moć uništena, ostali gjenerali s Košutom u Tursku pobjegoše, gradovi Varadin i Komoran, bivši u rukama magjarskima, ovaj pod dobrim pogodbama, se pridadoše, i tako se svrši rat s Magjarima: započet od bana u ime slavjanske slobode po želji naroda, svršen od vlade u ime centralizacie i germanizacie. Magjarski gjenerali, koji se kod Vilagoša predadoše, izim Görgeya, budu povješani i mušketani u Aradu, a u Magjarskoj proglašena ravnopravnost svih narodah, koju, po svojevoljno razpuštenom saboru austriskom, izdani ustav od 4. Ožujka iliti tako zvani oktroy, već prie Česim, Slovencim, Hrvatim i Srbljim obećao biaše, i po kom se ima, poslie pada magjarske vlade, cielo Carstvo ustrojit. Žalibože što ovaj ustav nije po narodih svečano primljen, da tako narav ugovora zadobije, kroz što bi car i narodi bili vezani na svoje dužnosti sprama sebi. Saborski naš odbor uplašiv se, što se u tom ustavu i s nami razpolaže, posla Ambroza Vranicana, Iv. Kukuljevića, F. Žigrovića i I. Mažuranića u Beč, da cara mole, nek potvrdi naše odluke sabo-

Digitized by Google

ra od 1848., a bansko vieće, buduć u tom octroyu nije na saborske naše zaključke gledano, opiralo se je valjanosti njegovoj u domovini. No ban-dictator svemogućom riečju, proti volji domorodacah, zapovjedi proglašenje po banskom vieću i oblastima.

Ovaj ustav je dakle kog su Slavljani za sve svoje trudove od vlade dobili. U njem se toliko barem dostiže, da Slavjanstvo neće moći više razkomadano i med Niemce i Magjare razdieljeno biti, neg da će skupa u carstvu ostati. —Po svršenom ratu je ban u Beč otišao, kud se i povjerenici, koje on opredieli, sabraše, da narod predstavljaju kod vlade. Vlada se je tu opirala svakoj federalističkoj ideï, koja u zaključcih sabora našeg naravno ležaše, i tako ban i povjerenici samo ono i onako za domovinu našu primit moradoše, kako vlada njemačko-austriska, bezustavna i njemčareća, davaše.

Mjesto Magjarah natovarismo si na vrat Niemce.

Kazimir B.

Niemština i Slavjanstvo.

Niemstvo imade svoju ukupnu povjesnicu, svoj ukupni narodni razvitak, i po tom evo dodje, da je danas izobraženo i daleko dotjeralo u umjetnosti i znanosti, te da ima time moralnu njeku jakost i silu, koja se priznaje nad Temzom i Senom, u Petrogradu i Rimu. S toga ono, premda je politički u 36 komadah razciepljeno, jedinostju i krepostju izobraženosti svoje održaje biće narodno ukupno, razvija se i nadalje u duševnom životu, dapače zalazi u Hesperiu i Thraciu, te biva snagom izobraženo-

Digitized by Google

sti svoje kao Niemstvo aggressivnim (napadajućim) življem, dočim mu tudje ruke (slavj. magj. i tal.) oružjem put krče. Niemština je doista vriedna, da osobito oči naše na nju obratimo, jer je ona izobraženostju jačja u sudjedstvu našem, što je puno pogibeljnie neg pretežje fizične sile, kome se po blagodati položaja zemlje, hrabrosti naroda, mudrosti vojevanja i ugnut dade.

Slavjanstvo na suprot nit imade ukupne povjestnice, nit ukupnog razvitka, nit je bilo poznano po izobraženom svietu, niti štovano u ikome obziru. Istom od kad je onaj pravac politički mah oteo, kog je sbor slavjanski u Pragu Slavjanima za narodnu politiku prepisao, i od kad su, poleg izjavljenih tu načelah, Česi na saboru austrianskom, a Hrvati i Srbi na bojnom polju Austriu od razpada sačuvali: počeše europejski državnici biće i važnost slavjanstva uvidjivat, obrati cieo sviet pozornost svoju na ovaj još pod svojim imenom slavjanskim skoro nikad se djelotvorno nepojavivši narod; a njemački diplomate na conferenciah draždjanskih ove godine govoriše otvoreno med sobom o podvrgnuću slavjanskog življa, kao fizičke moći i snage, pod upravu i službu duševno napredovavšega niemstva, kojemu ga sama providnost pod ruku stavi, da se š njim za uzveličenje i razširenje svoje, na koje je „durch den drang nach dem osten“ nukano, posluži.

Niemci naravi svojoj prama slavjanstvu, kako nam ju povjestnica, od najdavniih vjekovah počamši, pokazuje, ravni i vierni ostaju.

Slavjanstvo od kad je dublje u Europu i u sticanje s europejskimi narodi došlo, najviše se je moralo boriti sa gospodohlepnjom Niemacah, koji izprvince već silom oružja i očitim bojem poharaše i poplieniše bezazlene obotritske i polabske županie, vladičie i kmetie, itd. slavjanskoga naroda, živućega mirno i slobodno trudom svojih rukuh i od ploda zemljice, u kojoj se naselio biaše.

Digitized by Google

Novu priliku na samosilje proti Slavjanom Niemcima davaše navještenje najsvetieg zakona ljubavi kršćanske med Slavjani, još za onda pogani. Istom su se sami Niemci bili pokrstili, al još nebiaše ni jednoga kršćanina med njimi, jer njihov barbarski i siledjinski značaj skupa s praznovierjem ostade i pod znamenjem krsta, kao što biaše u poganstvu. Ovaki apoštoli sad idu na baltičko more i u sjeverne granice Strelica, Branibora i Pomorja, te oružanom rukom gospodstvo njemačko i vrhovnost rimske crkve pod izlikom nauke Isusove nose. Slavjani iz kojih mythologie se vidi, kaka krotka i blaga u istom poganstvu vjera njihova bit moraše, primili bi bili liepo i blaženo ime Isusovo od krotkih i mudrih učiteljah, al od siledjiah s nepoznatom vjerom dati si navaliti tudje gospodstvo, te izgubiti svoju vjeru, svoje bogove i svoju slobodu, to jim se činjaše odveć nepravedno i grozovito i zato se takodjer oružanom rukom opirahu Niemcima i vjeri, koju ovi donosiše. Medjutim bili su preslabi, jer nisu spadali kao uda k jednom velikom političkome tielu, nego svako pleme bi za se pod svojim županom, il kmetom il vladikom, a u velikom neimadoše vodje; i zato carevi njemački silom svog carstva potukoše više milionah Slavjanah, a nekoliko milionah poniemčiše i njihove zemlje u današnje pokrajine Meklenburg, Brandenburg i Pommern na uvieke pretvoriše. Učinivši tako nad Labom i morem sjevernim okrenu se k Dunaju, u Panoniu.

I da nije bilo mudrih apoštolah Cyrilla i Metuda, koji se iz Carigrada na pokrštenje panonskih Slavjanah odpremiše, Bog zna, nebi li arcibiskupi soligradski krštenjem mlogo prije bili podjarmili Slavjane Niemcima, nego li je to pošlo za rukom kralju njemačkomu Arnulfu, pomoćju oružja magjarskoga. Svakom je dobro poznato, da su arcibiskupi soligradski svoju vlast vrlo daleko u slavjanske zemlje raznosili i njemačke sveštenike pona-

Digitized by Google

mještali, koji latinski njeke obrede obavljahu, a niti nauka, niti ljubavi puku dat kadri biahu.

Velikom ideom uvedjenja slavjanskog bogosluženja, uživotvorenjem ove idee i ukriepljenjem njezinim kroz odobrenje rimskog pape zadobiše Slavjani za onda najveću polugu sjedinjenja svog kroz jedan crkveni jezik, u jednu istu crkvu slavjansku, i time u jednu državu.

Oni time još zadobiše i sredstvo moralno opiranja se Niemštini, koja uviek pod izlikom kršćanskog apoštolstva u slavjanski narod gospodujuć i podjarmljivajuć prodiraše. No to je najveća škoda što Metod neživljaše dosti dugo, da što dublje ukorieni i što čvršće utemelji u narodu slavjanskom, u susjedstvu njemačkom živućem, slavjansko kršćansko bogosluženje, i što neimade ili sebi jednaka u revnosti ili još revnieg nasljednika i branitelja slavjanskog bogosluženja, već njekog Wichinga, Niemca (biskupa nitranskog), koji se složi s Ivanom Mletačkim, duhovnikom Svatopluka, vladaoca po Metropolitstvu Metodiovom, te ovog nagovore, da slavjansko bogosluženje po grčkom obredu utamani i klerike Metodieve protjera, što neumni Svatopluk na svoju zlokob i učini.

Jer istom Metod umro biaše, al već Niemci crkovnu svoju grabežljivost time pokazahu, što su slavjansko bogosluženje u Koruškoj, Krajnskoj i gdjegod mogahu uništivali, a s uništenjem slavjanske službe podvrgli sebi Slavjane u crkvenom i državnom obziru, ter potegli jih u onaj „Bund“, u koji od onda sve do sad u zao čas spadaju. Samo daleki od upliva njemačkoga puci slavjanski i većinom oni, koji se Carigrada držaše, imadu i dan danas slavjansku liturgiu, imadu slavjansku crkvu.

Neprestane bojeve Poljakah sa njemačkimi vitezovi, bojeve Čehovah za neodvisnost svoju pod Přemislom Otakarom od njemačkog carstva, trapenja Jugoslavenah kroz Franke u starja vremena, svatko iz povjestnice poljske, češke i iz životopisa Ljudevita posavskoga vrlo do-

Digitized by Google

bro pozna i u tom bistri dokaz vječnjega borenja med Slavjanstvom i Niemštinom nalazi. I sad se doista lako odgovoriti dade na pitanje: u kojemu duhu su postupali državnici sa Česi prije i poslie cjelovitog njihovoga poraza u bitci na bieloj gori god. 1620; i u kojem duhu su postupali oni državnici, koji su Poljsku tri puta u prošastom stoljetju razdielili? Doista ne u drugom, neg u njemačkom duhu, koji uviek odštipa i odkida od narodnog slavjanskog tiela.

Nek se pako nemisli, da je samo politika njemačka, vodjena od njemačkih carevah i velikašah, podupirana od njemačkog naroda, proti Slavjanstvu postupala, slavjanske narode uništožila, slavjanske države otimala il podjarmila, jer nas uči povjestnica, da su Niemci u gradjanskom i družtvenom životu toli kruto mrzili na Slavjane, da su u mjestih, gdje se i Slavjani iz okoliša nastanit želiše, gradske ustanove napravili, po kojih nemogaše Slavjan postat gradjaninom u varoši, koja jednoč sama slavjanska biaše i u koje okolici Slavjani stanovaše. Eto taka ustanova obstojala je u jednoč slavjanskom Lipisku (od Lipe; njem. Leipzig) do 15. vieka. A oni gradjani njemački, koji se doseliše i nastaniše u Krakovu i Pragu, glavniem varošima slavjanskih kraljestvah, nisu se hotjeli niti učiti jezik onog naroda, k kojemu kao politički udovi spadaše, nego zadržaše u ustanovah varoških i posebničkom životu kroz vjekove Niemštinu, kao što pokazuju i dan danas u knjižicah preostavše njemačke njiove uprave. I kao što su stari Niemci u družtvenom životu tvrdokorno od sebe odbijali slavjanski živalj, usred kog i od kog življahu: isto tako čine dan današnji njiovi potomci u našoj domovini. Dodju ti siromašni i kukavni u Osiek, Zagreb, Varaždin, Brod i Karlovac itd. iz Grossdeutschlanda, gdje jim se živit neda, pa postanu u navedenih hrvatsko-slavonskih gradovih gradjani, pomognu se i obogate, udomaće i ožene se,

Digitized by Google

al cieli ovaj njiov napredak i materialno i duševno okorišćenje neopominje njiov zabašureni um, da to dolazi od nove njiove slavjanske domovine, niti jim priteže okamenjeno njemačko srdce, da obljube onaj slavjanski narod u kojeg sredini su sretni postali. Ona nutrnja njeka njemačka nenavist neda mu učit slavjanski, nego zahtieva, da se njeg radi uči naš sviet njemački, neda mu spoznat i ocienit narodnost nove domovine i tako ga usred domovine čini dobro ugojenom gujom naroda slavjanskog, kog grize gdje može i što više može.

Eto vidismo mrzost gradjansko — družtenu Niemca proti Slavjanu iz povjestnice i sadašnjosti. Daj da pogledamo sad nepriateljstvo Niemacah proti Slavjanima u najrazvitijoj struci duševnog djelovanja njiovog, u književnosti.

Tko se neće čudit i srdit, što se je onoliki poznavaoc naravi, koji ju je spoznanjem obljubit i srce svoje oplemenit morao, što se je Alexander Humboldt zasliepit dao i uz ništetne narodiće, kojih je značaj i jezik proučio, ignorovat i nehajat mogao u svom Kosmosu za veliki i od naravi u svojih piesnih oduševljeni narod slavjanski? Nek se pogleda ope u njemačke povjestnice! Koje neznanstvo, koja izopačena i gadna mnenja o Slavjanih ćeš tu čitat u Rotteku, Beckeru, Leonu itd. Nebi jim se to u grieh upisalo; da nisu imali u knjižnicah njemačkih izvorah za pravednie spisanje povjestnice slavjanske, osobito u vrieme niemčenja Slavjanah; al imadoše izvore, mogoše znat istinu i pravednost kao i značaj slavjanski, pa ipak zlobnim perom je ruže i osudjuju uviek. — Od onog pako jata gavranovah, koji po kojekakvih historičkih, političkih i publicističkih brošurah jednako o podlosti, robovanju, strašljivosti i nevaljanosti slavjanskoj grakću, neću ni da govorim. Samo nek čitatelji za te Niemce znadu, kao najveće izkrivljače javnog mnienja o Slavjanstvu.

Digitized by Google

Grade se učeni njemački filolozi i grammatici dubokim, korjenitim znanjem svog i inih indoeuropejskih jezikah. Jest! kad eto ti ga zapitaš, znal koji slavjanski jezik, a on se osupnji od čuda, da je i slavjanski indoeuropejski jezik; i da to Grimm i Bopp nekažu, bio bi u stanju to nevjerovat, tolika je u istima jezikoznancim njemačkim zaslienjenost i mrzost naprama Slavjanu.

A što je uzrok tolikog nepriateljstva med ova dva naroda? Što ino neg različnost značaja.

Psychologičko gledište dopušta nam pogled u Niemca i Slavena. Onaj je posve drugog ustrojenja tjelesnog (koje se zove temperament) t. j. choleričko-phlegmatičkog, a ovaj je drugog t. j. sangviničko-melankoličkog. Ovo je glavno i temeljno ustrojenje obadvojice, a to si je suprotivno posve kao nebo i zemlja. U pojedincih je temperament taj razno promienjen i izmiešan: ali onaj temeljni sklad ostaje jednako suprotivan kod Slavena i Niemca.

Sad unidjimo filosofički u dušu Niemca; pa ćemo u nutri dubine i tamnice razno spletenog i izvijenog mišljenja naći, kao one tamne i gromke shodove vieličkih rudah *). Niemac samo misli, daleko i široko misli, računa i esapi, pa jeli koristno, a on i nepita srdce, jel čovječki i pravično, nego udari na posao. S toga Mickiewicz u knjigah naroda poljskoga govori, da Niemac ima Majku i ta je: „Werkstadt“, a ima Boga i taj je: „Brodsinn.“ Čuvstveni život u duši njemačkoj na najnižjem je stupnju i najposljednje mjesto zauzima. Misao razplodjena i razpuštena na sve strane, to je život duše njemačke. Odtale tolika njiova špekulativna filosofia, koju malo koj Slavjan mišlju i pojmuje, tako se je izgubila u

*) Wieliczka su najslavnie i najdivnie rude soli na svietu. Duboke, tamne, vieštò izdiéljane, i pune rekao bi mystičkih miestah.

Digitized by Google

dubine i magluštine, da ju okom duha nije moći ni viditi kud liće. Odtale njemačko spisateljstvo i književanstvo. Budući da ima toliko mislih u Niemca, to on svaku i nesjetnu stvar razglaba stostruko i svakovrstno, te napiše o njoj ciele bibliotheke. No misao ga je samo i nukala na to, da ju napiše u knjizi, š njom si što zasluži kod kog knjigotržca, a tko da ju izvede, to spisatelja nije brige. U Niemca je dakle samo esapeća umstvujuća duša i po esapu djelujuća. —

Kolika je to razlika od slavjanske duše! Ova je puna ćuvstva, i što misli, esapi i umstvuje, po srdcu misli i umstvuje. Život duše slavjanske koncentrovan je većinom u ćuvstvu, i bistar um slavjanski svoj upliv na srdce prie svega izražava. Odtale dobrota i blagost u duši slavenskoj, dočim je u njemačkoj hladnoća i koristohlepnja sbog uma, koji se neobraća na ćuvstvo, kog malo u duši nahodi, neg na volju, koja esape uma izvršava. Iz ćuvstvenosti ove tumači se patriarkalnost slavjanska, njiova ljubav čovječanstva, gostoljubjem se ukazujuća, i njiovo bezazleno povjerovanje svakomu, koje i bi uzrok pada njiova.

Liepo je Kollar u svojoj „Sláwy Dceri“, (kćeri Slave) djelu, kojeg radi bi svaki slavjanski mladić morao se požurit češki se naučit, da isto proštije i slavjanski duh odtole crpi, liepo je, rekoh, pjesnik „kćeri Slave“ razlozio sva odnošenja Slavjanstva i Niemštine. (To je razkoš i milina hrleć po pjesničkih krajinah Dunaja, Labe, Vltave itd. uzlazeć u nebo i silazeć u pakao s kćerju Slave dogadjaje naroda svoga u pjesnih učiti, gledati i ćustovati.) I kad već čitatelj s kćerju Slave u paklu biaše, onda ova, vidivši u paklu sjaset zlih Slavjanah, izklikuje:

Ach! a mámli vyznat pravdu čistou
Najvíc i z těch, jež sem opsala,
V peklo jen zlost Němců veštvala,
Těchto věčných Slavy antikristů!

Digitized by Google

Nebo to se musí dáti Slávě
Že lid její k Bohu náchylný
Tichý, dobrý při moudré je správě.

A když vtyp můj rovné s rovným slípa,
Tak se mi zdá býti rozdílný
Němec a Slav, jako dub a lípa.

U naškom viernom prevodu to glasi:

Ah, a imamli priznat istinu čistu,
Najviše od tih, koje sam opisala,
U paklo je samo zloba Niemacah uturala,
Ovih vječnih Slave ancikrstah;

Jerbo to se mora dati Slavi,
Da je ljudstvo njeno k Bogu nagnuto,
Tiho, dobro, pri mudroj upravi.

A kad um moj ravno s ravnim sklada,
Tako mi se čini biti različan
Niemac i Slav, kao dub i lipa.

Još prie godine 1849. žalibože znala si je Niemština u Hrvatsku i Slavoniu put prokrčit. U slavjansku granicu je služba austriansko-vojnička i podredjenost pod Beč davno već u sve javne struke upravljanja bila uvela tudjinstvo: Niemštinu, koja se još i dan danas ondje šepiri i ono mjesto zauzima, koje po božjem i ljudskom pravu, i po odluci sabora našeg od 1848. našoj narodnosti slavjanskoj ide. Medjutim tko jači taj kvači. A Niemci su u granici kroz ustrojenje, koje joj dadoše, jači od nas. S toga dakle nije čudo, što od davna u granici Niemština njeki mah preotè, jer ju oficiri moradoše uzdržavat u istom družtvenom životu i jer ju vlada njegovaše. Al da je u ostaloj ustavnoj Hrvatskoj bila zavladala od jedno 50 godinah mahnitost učit se u tako zvanih višjih kruzih njemački, i iznevjerivši se

Digitized by Google

materinskom i narodnom jeziku, govorit njemački, to se nikako nemože oprostit Hrvatom i Slavoncem, jer su već onda vidit mogli, kako Magjari uz svoje prianjaju i ovaj izgled nasljedovat morali glede svog jezika. U družtveni je život tako već prodrla bila Niemština, da bi se danas mogli nać na stotine tako zvani izobraženi Hrvati i Hrvatice, koji nebi ni rečice hrvatske znali, da srećom godine 1835. neizidoše novine i danica, koje, odgovarajuć od domorodacah tadanjih ćućenoj potrebući, počeše ove kriepit, ine pobudjivat i tako ope ljubav prama narodnosti gojit. No premda od domorodne strane anathem bačen bi na Niemstvo u našoj domovini, ipak ovo zlo sve više i više prodiraše i roditelji, tobož izobraženii, djecu svoju odgojivahu u njemačkom jeziku il ako to ne, a ono se djeca moraše uči ovaj nepriateljski narodnosti našoj jezik, koji se u domovinu već uselio i usadio biaše i kog bi nepoznanjem bilo trebalo već davno izkoriepit.

Znam, da se je još daleko prie prevrata sastavilo bilo družtvo po izbor mladićah u Zagrebu, koje oduševljeno plemenitom ljubavju narodnog jezika i spoznavše pogibeljnost Niemštine, zavjetova se, negovorit ni rečice u drugom neg narodnom jeziku! No gdje ste Vi plemenite mlade duše sada? gdje ste vi sada hrabri borioci proti glavnom nepriatelju narodnosti naše u družtvenom životu? gdje ste Vi sada, o vriedni izgledi, da se u Vas sve ugleda, da svietite kao luči Vašim sunarodnjacim, da vide Vaše rodoljubno ponašanje i da Vas po svih krajih domovine hvale i nasljeduju! Sad, sad, gdje bi Vas najviše trebali, jer nam je nepriatelj najkruće zasjeo za vrat, sad Vas nema!!!

Ako i je prie god. 1848. Niemština po višjih krugih vladala; ako se i je našlo lahkoumnih hrvatskih i slavonskih roditeljah, koji su djecu svoju Niemštinom trovali, da joj tobož put k izobraženosti po njemačkom

Digitized by Google

jeziku otvore, (kao da se to inimi slavjanskimi jezici neda!); ako i je njemačko čitanje malo ne obćenito po domovini, ako i je njemsko kazalište kadkad preko mjere pohadjano bilo: ipak sve to bi pripadno i počelo sve više i više se gubit; njemština postajala je od dana do dana svakom, gjegod ju je tko srco, odurnia i tako nije imala nikaka temelja, jer službeni jezik, onaj, kojemu prva čast ide, biaše latinski i naški. Iz Beča i iz Budima sve bi pisano na oblasti latinski, naše oblasti med sobom pisaše u našem jeziku, a magjarske županie pisaše nam magjarski. U javnom životu nebi dakle ni traga ni glasa Niemštini, nebi joj ni časti ni poštenja, nit ju itko trebovaše! Ah slavna su to za narodnost našu vremena bila, gdje njezin najglavnii nepriatelj, Niemština, s nikoje strane pristupa neimadjaše u službovenje oblastih! Sad! — sad se je sve promienilo! Naš i našeg naroda i naše narodnosti i naše budućnosti najljući zlobnik — (Niemština) — zasjeo je na priestol diplomatičkog gospodstva i vlada bečka zapovieda nam samo u njemačkom jeziku. Ne samo da nas je, nas, koji smo po poljanah Ugarske i Italie i pod zidinami bečkimi, uslied odluke sabora našega, jedino za federativnu Austriu krv našu lili, proti volji našoj centralizovala i time nam vlada nutrnjih poslovah, provsjete, pravosudja i poljodjelstva oduzela, ne samo da nije Jugoslavenstvo austrisko u jedno tielo političko skladala, ne samo da nas proti svakom pravu patenti upravlja, neg evo još nam glavnog nepriatelja narodnog našeg bića i izvornog našeg razvitka na vrat šalje: njemački jezik, u kom nam dopisuje, u kom moraju naše višje oblasti s vladom dopisivat, u kom svi poslovi poštarski, financialni, u zao čas po naš jezik i narod, kod nas se opravljaju. Eto Errungenschaftah god. 1848! da historički, vječni, najpogibelnii (jer izobraženi te duše no jači) nepriatelj naš u domovini našoj njekim pravom obstoji i sad s diplomatičnosti svoje

Digitized by Google

ukrepljujući se upliv u družtvenom i obiteljnom životu izražava. Sad roditelji hrvatski i slavonski kažu: Naša djeca moraju učit njemački, drugče, crna jim godina, neće dobit službe, pa kako će živit? Ono malo hrvatski, što se još u službi treba, na skoro će bit suvišno, jer će i onako vlada jedan jezik uvesti, i taj će bit njemački, za sve najmanje i najviše oblasti! — Sad šta ćeš odgovorit na tako umstvovanje? Da ćemo se vladi opirat, ako bude hotjela naš jezik posve izključit; — reći će ti: Preslabi smo. — Da ništa nemanje naš narodni jezik moramo razvijat i izobražavat, sve ako njemački bude i ostao diplomatički; — odgovorit će ti: Toliko zna diete, da bude moglo s muži govorit, a zašto bi si više glave trlo s jezikom, kog netreba, i u kom se ništ naučit nemore, jer nema ni literature! Evo ovo je umstvovanje i govorenje roditeljah, koje je već protuzakonita diplomatičnost njemačkog jezika u našoj domovini demoralizovala!

Drugi zli upliv njemačkog jezika u naš narod i domovinu, od kad je u službovanju upotrebljavan, taj je, što je vlada time otvorila put golemome jatu njemačkih činovnikah kod financie, kod pošte, kod gradjenja itd., koje vidimo u svojih činovničkih neobičnih i ružnih opravah po Zagrebu hodat, njemški trtljat, i tim i onako slabu narodnu physiognomiu Zagreba još više slabit. Pa budući je ta četa činovnička žene, djecu i većinom njemačko službeničtvo dovela a ono ti skoro uvedenjem njemačkog jezika u službe ciela kolonia njemačka u našu domovinu uvedena bi.

Treće zlo izviruće iz diplomatičnosti njemačkog jezika u našem otačastvu sastoji u onom poniženju našeg naroda, koji se je za svoje borio, i pobiedio, te poslie nadhitren, te himbenostju nadkriljen ostao i pao u verige tudjinstva. Ova moralna sramota pred svietom duboko naš narod peče. Gdje je on pravično za svojim

Digitized by Google

težio, tu mu narinuše, krivo do Boga! Niemštinu, guju narodnosti njegove.

Moji čitatelji su ovim dosadanjim razglabanjem, mislim, vidili, koliki je našem narodu nepriatelj Niemština koja sad u domovini mah otimat poče. Da Bog da to nigda nezaboravili! Da Bog da se blago slavjansko srdce njiovo nedalo nikada nagovorit, da oči zatvori nad ovim njemačkim zulumom. Maneat alta mente repostum!

A kako da mi oslobodimo od tog glavnog nepriatelja našeg, nas, narod, otačbinu, budućnost, narodnost i cielo biće naše slavjansko? kako da se kurtališemo nepozvanog gosta? Ako već odgovor na to pitanje nespada medju najlaglje stvari, to je izvršenje onog, što u odgovoru kao sredstvo opiranja se Niemštini prepisano bude, doista tegotno al praktično i pouzdanog uspjeha. I ako stalno i kriepko ovršili budemo zadaću našu, pokazat ćemo puno značaja pred svietom, pokazat ćemo da smo vriedni bolje budućnosti i prave narodne slobode.

Prie svega treba se okanit učenja njemačkoga jezika! Na ovo će mlogi povikat, da je to pretjeranost i da bi se time mladeži otela sva mogućnost izobraženja.

No krivo sudi, tko misli da je to pretjerano, jer nema naravnieg i uspješnieg sredstva prepriečit gospodstvo jednog jezika u svojoj zemlji nego neznanje istog jezika. Eto u austrianskoj Italii, eto u Dalmacii živi izgled. Zar nebi austro-njemačka vlada već davno bila uvela službovanje njemačko u ove pokrajine, da ju u tome nije priečilo obće neznanstvo njemačkog jezika i obće preziranje Niemacah kao vladateljah u zemlji svojoj.

Da se pako neznanjem njemačkog jezika nebi otela našoj mladeži nikakova poluga izobraženosti, to će svatko uvidit, tko poznaje srodnost slavjanskih jezikah i srodnost romanskih s latinskim. Naša mladež znade svoj

Digitized by Google

materinski jezik. Ako ga se ona gramatično dobro nauči, pa tad uzme rusko il poljsko il češko narečje učit, time će bit za godinu, dvie podpuno gotova i imat u svojoj ruci ključ k ostalim slavjanskim u svakoj struci znanstva prebogatim literaturama. Mjesto njemačkih knjižurinah iz Lipska, dobivat ćemo tad djela ruska iz Moskve i Petrograda, poljska iz Krakova, Varšave, Lavova i Poznanja, a češka iz Praga. Time će se mladež naša uzgojit posve u slavjanskom duhu, po slavjanskom jeziku i uz slavjansku znanost. Pa da staneš, pa da gledaš jugoslavjanskog mladića odhranjena ovako i da ga uzporediš s onim, koji je blebetao od djetinstva njemški i poslie iz njemških kojekakih visokoumnjakah izobraženje crpio! Kolika će to bit razlika. Ondje uzor slavenskog odhranjenja, a ovdje polutanstvo i nabijanje na tudji kalup. Da se pako neodciepi slavenski izobraženik od ostale Europe, treba doista da zna europejske jezike! A ništa laglje nego to. — U školah se mora učiti, i pravo je, da se uči latinski, i kamo sreće, da se dobro i temeljito nauči. Evo u rukuh mladića ključ i laki pristup k talianskom, francuzkom, španjolskom i portugezkom jeziku, ovi bo su jezici svi iz latinskog postali i po latinskom ih je lahko naučit. Talianski i francuzki jezik, al osobito ovaj posljednji razšíren je po cielome širokome svietu. Š njime ćeš proći sve države europejske i amerikanske, sjevernu Afriku i onoliko Azie, koliko je u rukuh Europejacah. Iz znanja francuzkog jezika veliku pomoć imaš, ako ćeš se englezki učit, jer premda je stroj jezika englezkog drugči, rieči se većinom u englezkom i francuzkom sudaraju. Osim tog se mladež naša sad i grčki uči u gymnaziah, a time si otvora pristup u literaturu, koja do sad jugoslavenskim spisateljma i učenim tako rekuć posve zatvorena biaše. Nek mladež naša, mjesto uz njemačko, živo prione uz grčko, pa nek čita i prouči onda u izvoru Homera, Thucidida,

Digitized by Google

Demostena, Platona, Sophokla, Euripida i nebrojene nedokučene ideale klasičnosti grčke, pa da vidimo, hoćel taka mladež, koja uz ovake učitelje i vodje duh svoj razvije bit izobražena! I što će tim obljubljenjem i čitanjem grčkih klasikah za našu književnost neprocienjene posljedice imat, to će bit razvitak slavjanskog styla po izgledu srodnog mu duhom i oblikom grčkog. Do sad se žalibože naš styl iliti slog puno po njemačkom upravljao, jer i nehotice spisatelji naši, uz niemštinu odrasli i izobraženi, u duhu svom type njemačke imadoše, toli tudje i protivne bistrom i gladkom typu slavjanskog sloga! Al nek naši budući spisatelji neznaju njemački, pa nek osobito grčki, i ostale slavjanske, tad latinske i romanske znadu, pa da vidiš izvornog razvitka i napredka za slog našeg jezika. — Za Göthea, Schillera, Herdera, kojim u sebi čast i poštenje, neće nitko ni pitat, kad bude mogao uzore klasičke ostalih narodah čitat!

Vidimo dakle, da je neznanje njemačkog jezika u političkom obziru veoma korisno i potrebno za domovinu našu, jer onda njemački jezik kao neznan mora spasti s priestolja diplomatičnosti, na koje se je protizakonito u našoj domovini uzpeo, a drugo vidimo, da ako bude neučen i neznan od izobražujuće se mladeži, da će ova čisto slavjansku izobraženost kao temelj si prisvojit, istu uz grčku oplemenit i savršit, a sa znanjem romanskih jezikah s ostalim europejskim napredovavšim svietom u savezu ostat i skupa koracat u duševnom razvitku i materialnom napredku.

Akoli je tko nesrećan, da zna njemački, taj neka se nastoji iz tog zla time izkopat, da ovim jezikom nikad negovori, kao da ga i nezna, da svud nastoji ljudma nepotrebnost toga jezika dokazat, i da i sam uči druge jezike, te lako bez njemačkog bit može. Niemci bo žalibože vele: „za svu izobraženost koju u Hrvatskoj i Slavonii imate dužni ste bit nami zahvalni!

Digitized by Google

ta svi govorite i znate njemački kao da ste u Njemačkoj rodjeni. Svi na ulici, kod kuće, u družtvih i svud govore njemački od najodličniih do prostih Hrvatah i Slavonacah.“ I time oni onda uvedenje njemačkog, kao posve poznatog i praktičkog jezika u službovanje pravdavaju. — Vi dakle, braćo hrvatsko-slavonska, kojih zlokobno znanje njemačkog jezika dade izliku vladi, neprijateljski živalj med nas usadit, nastojte najviše, odricanjem se i gubljenjem tog znanja Niemštine, oteti vladi povod njemčarenja.

Žalibože, što su mlogi u niemštinu već preveć zagreznuli, i postavši robovi obiknuća nebi se mogli ostavit njemačkog govorenja, niti njemačkog čitanja. Ova generacia je najpogibelnia u domovini našoj i jedina koja na sebi nosi težku krivnju što njemčarenje napreduje med ženama, napreduje med srednjih i poluukih stališih, i ukorenjava se u mladež. Zato svaki pravi domorodac proti ovim trovaocem naroda stupit mora moćju dvoreznog mača, govora, i krepkom voljom, da jih na bolje uputi i pokaže jim jaz u koi sebe, narod i otačbinu trpaju.

Dalje ako hoćemo s uspjehom bojovat proti vlasti Niemštine, ako se hoćemo sa pouzdanošću u stalnu pobjedu boriti proti našem historičkom i naravnom neprijatelju, treba nam prie svega učenost, no slavjanskim pravcem; tréba nam poštenje, koje je temelj značaja. Bez značaja (charactera), koji zahtieva stalno držanje jednom prigrljenih načelah i neprestrašno i mudro djelovanje polag njih, nema nijedna osobnost moralne snage, koja je potrebna u svakoj borbi duševne ruke, kao što je borba Niemštine i Slavenstva. Na ovo tim većma sunarodnike moje opazne činim, što obično med njimi vlada mjesto učenosti površnost, mjesto poštenja i značaja obratljivost po tom, kako se korist steć može. Ovo je samo dim na vjetru. U tom nema sile ni kreposti za protivit se jakom neprijatelju.

Digitized by Google

Ako ikad, braćo, sad je vrieme, da učimo duh našega naroda u njegovoj povjestnici, u njegovih pjesnih i pripoviedkih, u njegovom životu i njegovih nagnućih, da iz poznanja duha narodnog crpimo hranu za nas a ljubav prama narodu. Od tale će se tad razvit i znanje mahnah narodnih i utemeljit domorodno djelovanje, koje će danas sutra moć narod tako upravljat, da dobre vlastitosti njegove dan na dan se poboljšaju, a zle vlastitosti da se iztriebe. Dok nam po vladi to bude moguće, donde radimo o tom po književnosti. I u takom postupanju je antagonizam proti Niemstvu.

Da sad reknemo još jednom u kratko kako se nepriateljskoj nam niemštini držat treba, pa da onda svršimo ovaj naš razgovor!

Proti niemštini ima se svaki domorodac ponajprie *negativno* (oporno) ponašat. Odbijat ju od sebe što igda više može, pobijat ju gdjegod se pokaže u kruzih obiteljnih, u družtvih, u javnom životu, u sticanju s oblastima, riečju prezirat, malovažit i uklanjat ju gdjegod se il u posebničkom il u obćinskom životu pokaže. Svaki koji je pozorno ove redke proučio, mogao se je obsvjedočit, da mi ni za naše izobraženje ni za naš napredak u kolu ostalih europejskih narodah, baš ni najmanje njemačkog jezika netrebamo, da mi imamo u Slavjanštini i Romanštini dosti lagljih sredstvah narodne prosvjete i razvitka; dakle treba ovu nepotrebnost i suvišnost Niemštine za dom i rod naš jasno pred oči stavljat svuda i svakome, pa time njemačkom jeziku, njemačkim običajima, njemačkoj književnosti i njemačkom mudriizobraženju udarit pečat odurnosti, neugodnosti i mrzkosti.

Osim negativnog ponašanja, kojim se Niemštine nastojimo otresti i posve ju odbacit, da tim uništožimo mogućnost centralizacie i njemčarenja, još ima *positivno* držanje, koje nam je tako potrebno kao oku svjetlo!

Digitized by Google

Positivnim držanjem mi moramo naše slavjansko materinsko narječje i ostala slavjanska narječja učit, i ponjimi našu izobraženost koje god budi ruke steći: fizičku il istoričku, filosofičku il tehničku, bogoslovnu il liekarsku, pravničku il vojničku itd. Mi moramo slavjanski bit odhranjeni i izobraženi, i odtale mora izhodit i učvrstit se narodni poaos. Iz ljubavi prama narodu moramo, dalje, učit i razmatrat duh i značaj naroda našega, njegove dobre i zle strane, načine, kojimi bi se prosvjetit i na stazu napredka k duševnom razvitku i materialnom blagostarju privesti i na njoj uzdržat mogao. Saobćit svjetu i dogovarat se vrhu namislih u tom obziru, pak onda silno i neumorno toga posla prosvjete se prihvatit i nepopustit, to je positivna dućnost svakog državljane hrvatskog-slavonskog, koji želi sviesti svojoj zadovoljit dušu svoju uzpokojit, domovinu ostobodit i narodu k boljoj budućnosti dopomoć.

A da se sveti ovaj cilj dostigne, mora svaki domorodac, bistrim i obučenim umom, i čistim, oduševljenim za svetu stvar srdcem, kao uzvišeni svetjenih narodnosti i slobode pred lice naroda stupiti. Tu mora slavohlepje i koristoljubje odstupiti i ostat samo čista namjera srdačnog požrtvovanja za narod. Samo ovaki domorodci izvesti će negativno i positivno ponašanje ne prama niemštini, samo takovi učeni i značajni domorodci, takovi aristokrate talenta i krieposti obranit će domovinu, izbavit narod, spasit cielo jugoslavenstvo! Ovom prilikom nemože nam se na ino nego čuditi se svbskoj beogradskoj vladi, što šalje u Berlin, Heidelberg i Bog zna kud po njemačkoj svoje mladiće, da se izohraze u vojničtvu, i u znanostmi teoretičkimi i praktičkimi. Ta zar nema Sardinie, Belgie, Francuzkie, zar nema Praga i Krakova, gdje se mogli ovi puni duha i rodoljubja mladići izobražavat, bez da od niemštine šta zahvate, koja jim izmuči duh i u posve protivnom pravcu neg slavjan-

Digitized by Google

ski znači zahtieva, njiov um upravi i njiova ćuvstva odtisne. Ovo postupanje srbske beogradske vlade neodgora slavjanskim potrebštinum i slavjanskoj politici, koja mora se po sve kraje krstit i čuvat Niemstina i svjetlo svoga izobraženja uz luč slavjanskih narodnostih užgati. A najviše srbska vlada neka gleda na razvitak vlastitostih narodnih, koje značaj srbski sačinjavaju, Taj razvitat ope neka nastoji tako upravit, da se neoduzme izobraženom, razvitom značaju srbskom izvonosti i osobnost njegova kroz tudjinske ma koje forme i kroz obljubljenje, te nagnutost na ono što izpreko Save dolazi. Neka se iztriebe turski običaji, turske rieči, i što je još u Srbstvu ostalo turske šeprtljanie, al što je čisto srbsko-slavensko, što se sudara sa starinskimi predturskimi načini i odgovara životu ustalih Slavjanah, u ono nek se izobraženi ukus, razvitak i poljepšanje metne, pa će Srbia čisto slavjanski mah uzet i cielo jugoslavenstvo u uzletu izobraženja k sebi pritegnut. A s duševnom hegemoniom dolazi i moralna sila, koja je i u politici najjača.

Bayerische Staatsbibliothek München

Digitized by Google

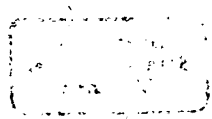

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google